

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

**Diplomová práce**

**Reformní hnutí Mohammada Chátamího**

**Radka Procházková**

Plzeň 2012

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra blízkovýchodních studií

**Studijní program Mezinárodní teritoriální studia**

**Studijní obor Kulturní antropologie Předního východu**

**Diplomová práce**

**Reformní hnutí Mohammada Chátamího**

**Radka Procházková**

*Vedoucí práce:*

Mgr. Alena Tomková

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

*Plzeň, duben 2012*

.....

### **Poděkování**

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Aleně Tomkové za trpělivost, odborné rady a cenné podněty.

## Obsah

<b>1. ÚVOD .....</b>	<b>1</b>
<b>2. HISTORICKÝ ÚVOD .....</b>	<b>4</b>
<b>2. 1. 1979-1989: Islámská revoluce a osmdesátá léta.....</b>	<b>4</b>
2. 1. 1. Politický systém Íránu .....	8
<b>2. 2. Ekonomika státu v letech 1979-1989.....</b>	<b>15</b>
<b>2. 3. 1989-1997: Období druhé islámské republiky.....</b>	<b>18</b>
<b>2. 4. Ekonomika státu v letech 1989-1997.....</b>	<b>21</b>
<b>3. MOHAMMAD CHÁTAMÍ .....</b>	<b>25</b>
<b>3. 1. Islám, dialog a občanská společnost.....</b>	<b>28</b>
<b>3. 2. Mohammad Chátamí – vnitropolitická scéna .....</b>	<b>34</b>
<b>3. 3. Mohammad Chátamí – zahraniční politika .....</b>	<b>38</b>
3. 3. 1. Regionální zahraniční politika .....	40
3. 3. 2. Írán a Evropa.....	42
3. 3. 3. Írán a USA.....	43
<b>4. ODPOR KONZERVATIVNÍCH FRAKCÍ POLITIKY .....</b>	<b>51</b>
<b>4. 1. Pochybnosti reformistů.....</b>	<b>55</b>
<b>5. NÁSTUP ULTRA-KONZERVATIVCŮ.....</b>	<b>60</b>
<b>6. VÝZNAM PREZIDENSTKÉ VOLEBNÍ KAMPANĚ 2005 .....</b>	<b>65</b>
<b>6. 1. „Konzervativci“ a reformisté.....</b>	<b>66</b>
<b>6. 2. „Pragmatictí konzervativci“ .....</b>	<b>67</b>
<b>7. ZÁVĚR.....</b>	<b>71</b>
<b>8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....</b>	<b>75</b>
<b>8. 1. Odborná literatura.....</b>	<b>75</b>

8. 2. Články .....	76
8. 3. Internetové zdroje .....	77
9. RESUMÉ .....	81
10. PŘÍLOHY .....	84

## 1. ÚVOD

Írán se svým starobylým kulturním dědictvím řadí mezi ty země, v nichž vládne velmi výrazná kulturní a myšlenková rozmanitost. Jedním z častých přirovnání současné intelektuální i politické situace v Íránu je křižovatka. Írán, jenž je od roku 1979 deklarován jako teokratický islámský stát, se zmítá mezi modernitou a tradicemi, reformami a konzervatismem, demokracií a politickým útlakem. Na mezinárodní scéně se ocitá na rozcestí v otázkách jaderné politiky či jeho vztahů s ostatními státy, zejména odvěkým nepřítelem Irákem.<sup>1</sup>

S ohledem na současné dění v Íránu i jeho pozici na mezinárodní politické scéně, v rámci níž je Írán z mnoha důvodů diskutován, je nutné se ptát, co utvářelo současnou vnitřní podobu Íránu, jeho názory, ideové postoje a politiku vůči okolnímu světu.

Dvě období působení Mohammada Chátamího v prezidentském postu byla zlomovými obdobími, která navždy výrazně ovlivnila tvář současného Íránu. Jeho reformní snahy ovlivnily politické, sociální i ekonomické dění v zemi. Změnily postavení Íránu na mezinárodní scéně, a to jak v pozitivní, tak negativní rovině, a přinesly nové intelektuální a myšlenkové podněty. Zároveň však Chátamího vláda paradoxně přispěla k následnému vítězství konzervativního křídla íránské politiky, jež dovedla zemi do současné složité ekonomické i sociální situace. Mohammad Chátamí však zůstává i nadále významnou postavou intelektuálního, kulturního i politického života v Íránu.

Diplomová práce bude analýzou reformního úsilí bývalého íránského prezidenta Mohammada Chátamího. Práce bude rozdělena do několika hlavních celků. Úvod práce bude, pro snazší pochopení kontextu, zaměřen na historické pozadí íránských dějin od íránské

---

<sup>1</sup> Bradley, 2007: 6.

islámské revoluce v roce 1979 do období před zvolením Mohammada Chátamího. V úvodní části práce se vedle historických souvislostí zaměřím i na stručný popis íránského politického systému a vývoj státní ekonomiky v daném období.

V následujících částech práce bude diskutována základní charakteristika období vlády Mohammada Chátamího, tj. dění mezi lety 1997-2005, a následný nástup ultra-konzervativců k moci, jenž vedl k ukončení veškerých reformních tendencí ze strany státu a jeho představitelů.

Stěžejní část práce bude pojednávat o konkrétních změnách, o které se Chátamí v Íránu zasazoval. Bližší zkoumání reformních snah Chátamího kabinetu bude v práci rozděleno na dvě části. První část bude zaměřena na politické, sociální a ekonomické změny na domácí scéně. Poukážu zejména na konkrétní liberalizační a demokratizační tendence v domácí politice i ekonomice, na snahu posunout Írán k občanské společnosti s kulturní a politickou svobodou. V druhé části budou rozpracovány Chátamího úspěchy i neúspěchy na scéně zahraniční. V období Chátamího vlády byla významná snaha posílit roli Íránu v blízkovýchodním regionu zejména jakožto významného producenta ropy a zároveň vytvořit platformu pro vzájemnou spolupráci, především v oblasti Perského zálivu. Dále bude kladen důraz na snahy o navázání lepších vztahů s Evropou a Spojenými státy. V otázkách íránsko-amerických vztahů budou diskutovány počáteční úspěchy za vlády prezidenta Billa Clintona a následná prohlubující se krize spojená s nástupem administrativy George Bushe. V tomto ohledu bude klíčový Chátamího koncept „Dialogu mezi civilizacemi“, jímž reagoval na dílo Samuela Huntingtona „Střet civilizací“ a jenž je primárním zdrojem Chátamího představ o nové podobě Íránu.



Pro analýzu Chátamího vlády je rovněž významné poukázat na konfrontaci s konzervativní linií íránské politické scény, které musel Chátamí a jeho stoupenci čelit v zásadě v celém průběhu obou funkčních období. Poukážu na některé konkrétní kroky, jimiž se konzervativní opozice snažila eliminovat Chátamího reformní snažení. V závěru práce zhodnotím konečnou fázi Chátamího éry. Klíčovým faktorem zde budou především prezidentské volby v roce 2005, témata a strategie předvolebních kampaní, i celkový význam těchto voleb pro politickou scénu Íránu.

Chátamího vláda se stala pro Írán významným historickým mezníkem. Sám Chátamí byl fenoménem, jenž přesně přinášel, co si žádala doba. Cílem diplomové práce je snaha o komplexní zhodnocení Chátamího vlády. S ohledem na historické události předcházející Chátamího zvolení objasním, proč byl ve volbách v roce 1997 tolik úspěšný. Zhodnotím nejvýznamnější úspěchy v reformních snahách na domácí i zahraniční scéně. V tomto ohledu bude věnována pozornost i okolnostem, jež omezovaly Chátamího snažení a vedly k následnému nezdaru reformních tendencí. Součástí zhodnocení Chátamího éry bude i zamyšlení nad prezidentskými volbami v roce 2005, v nichž došlo k definitivnímu pádu liberalizačních snah.

## 2. HISTORICKÝ ÚVOD

Pro snazší pochopení situace za vlády Mohammada Chátamího se podívejme na stručné dějiny, které předcházely těmto událostem, a které formovaly společenské, ideologické a politické dění v Íránu.

### 2. 1. 1979-1989: Islámská revoluce a osmdesátá léta

Období druhé světové války přineslo Íránu mnoho společenských a politických změn. V roce 1941 byl Rezá Šáh, první panovník dynastie Pahlaví, donucen Spojenci k abdikaci a předání moci svému synovi Mohammadovi Rezá Pahlaví. S jeho vládou je neodmyslitelně spojen silný vliv USA v zemi, včetně prozápadní propagandy, a série modernizačních programů. Jeho styl vládnutí se však postupem času přiblížil k modelu autokratického státu. Tato skutečnost spolu s dalšími faktory rozpoutala od 60. let vlnu útoků proti monarchii.<sup>2</sup>

Nespokojenost s režimem vyvrcholila v roce 1979 islámskou revolucí. Ideologie a síla revoluce, která ukončila vládu monarchie dynastie Pahlaví, navždy změnila politický i ideologický ráz země. Tuto éru sociálních, politických i kulturních změn lze, alespoň v počátečních obdobích, označit spíše jako otřesení státu v jeho vlastních základech spíše než jeho budováním. Nastalo období likvidace veškerých symbolů a institucí jakkoliv připomínajících starý režim. Oslabování těchto státních institucí nicméně nebylo příslibem liberální demokracie či politické plurality. Takto byly položeny nezpochybnitelné základy státní moci a její kontroly nad všemi složkami společnosti a občanského působení. Revoluce vytvořila podmínky pro agresivní a konfrontační ideologické pózy, které íránské politice a společnosti propůjčily specifický jazyk,

---

<sup>2</sup> Tomková In: Burgrová, Ježová (eds.), 2011: 162 – 163.

smýšlení a způsob chování. Revoluční politika byla charakteristická militantním aktivismem, politickým a kulturním obrozenectvím, milenarismem a samozřejmě silnou autoritou ájatolláha Chomejního.<sup>3</sup>

Nový režim byl konfrontační, militantní v názorech, věřil ve svou vlastní, především morální, nadřazenost. Naprosto odmítl veškeré autority původního režimu, jeho kulturní normy i společenské hodnoty. Prostřednictvím tohoto postoje byla společnost zcela transformována, došlo ke změnám oblékání, jazyka, společenských vztahů i politiky. V čele této „války fundamentalismu“, jak bývá toto porevoluční období označováno, stáli lidé zasazující se o radikálnější islamizaci země, kteří čerpali ze slavné islámské historie a jejího práva a kteří zahalovali své projevy islámskou rétorikou, symboly a šíitským milenarismem. Islámské náboženské hodnoty proměněné v politickou ideologii získaly přednost před politickými úvahami o ustanovení individuálních, sociálních a národních zájmů. Politika tak ztratila svou autonomii pod vlivem islámské ideologie.<sup>4</sup>

Porevoluční zahraniční politika byla vedená silnou nenávisť vůči Západu, byla viděna jako jakýsi pomyslný předvoj globální islámské revoluce a opora proti západnímu kulturnímu idealismu a západní,

---

<sup>3</sup> Ájatolláh Sejjed Rúholláh Músáví Chomejní se narodil roku 1902 do nábožensky založené rodiny. Sám se věnoval náboženským studiím a to především v Qomu, kde také začal projevovat svá politická přesvědčení, zaměřená především proti vládě dynastie Pahlaví. Snahy obou vládců dynastie Pahlaví o eliminaci vlivu islámu a vlna direktivních reforem podnítila v imámu Chomejním radikální opoziční smýšlení. Ve svých kázáních odsuzoval nejen tyto reformy, ale i celou prozápadní (proamerickou) povahu tehdejšího šáhova režimu. Za své plamenné výroky byl uvězněn, avšak vlivem masových demonstrací proti jeho zatčení byl opět propuštěn. V roce 1964 byl Chomejní donucen k odchodu do exilu do Turecka, později do Nadžafu – jednoho z posvátných měst šíitů. Při pobytu v Nadžafu ještě více vzrostla Chomejního popularita, neboť odtud publikoval svá stále více populární díla a prohlášení. Pod tlakem iránského šáha byl Chomejní z Iráku vyhoštěn a roku 1978 se odebral do Neauphle-le-Chateau nedaleko Paříže. Odtud i nadále pokračovalo šíření jeho děl a nahrávek do Iránu, kde se vlivem masových protestů schylovalo ke svržení šáhova režimu. Navzdory šáhovým pozitivním snahám i radikálním útokům proti demonstrantům se režim nadobro zhroutil. Šáh opustil v lednu roku 1979 Irán a ájatolláh Chomejní se v únoru téhož roku vítězně vrátil do Iránu, kde setrval na postu vůdce islámské revoluce až do své smrti 4. června 1989 (Cvrkal, 2004: 19 – 23).

<sup>4</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 78.

zejména americké hegemonii. Toto myšlení zavazovalo Írán k politice „vývozu revoluce“, což se v praxi promítlo podporou islámských aktivistů v Asii, Africe i na Středním východě. Íránská revoluce inspirovala, a následně financovala a organizovala šíitské revoluční organizace v Afghánistánu, Pákistánu, zemích Perského zálivu, Saúdské Arábii, Iráku a Libanonu, kde se Íránem podporovaný šíitský Hizballáh stal prominentní regionální mocenskou silou. Teherán zesměšňoval prozápadní autoritářské režimy v Islámábádu, Rijádu a Káhiře předvídáním jejich pádu podobně, jako se tomu stalo v Íránu. Islámská opozice v zemích od Maroka po Malajsii, inspirovaná úspěchem islámské revoluce v Íránu, se obracela do Teheránu pro podporu, finance a školení. Globální nárůst islámského aktivismu se rychle dostal do středu zájmu západní politiky a dal íránské revoluční elitě auru moci, která ještě více posílila jejich militantní chování. Jednou z manifestací těchto myšlenek bylo obsazení amerického velvyslanectví v Teheránu radikálními íránskými studenty v letech 1979-1981 nebo fatva a požadavek trestu smrti pro spisovatele indického původu Salmána Rušdího<sup>5</sup> vydaná v roce 1989 za údajné „rouhání“ v jeho díle Satanské verše.<sup>6</sup>

Veškeré toto fanatické myšlení mělo za cíl jednak zničit kulturní, politické a sociální pozůstatky z dob vlády dynastie Pahlaví a poté ustavit za podpory masově zmobilizované veřejnosti řád nový. Unikátnost íránské revoluce tkví v tom, že k mnoha faktorům ideologické a organizační

---

<sup>5</sup> Kauza se spisovatelem Salmánem Rušdíem se stala symbolem nekompromisní a ideologicky motivované íránské zahraniční politiky. Nad tímto spisovatelem žijícím dnes ve Velké Británii byl v únoru 1989 vynesena rozsudek smrti za jeho knihu Satanské verše. Ta byla označena ve vztahu k islámu, Koránu a Proroku Muhammadovi za urážlivou a autor byl v nepřítomnosti odsouzen k popravě. Velká Británie na protest proti tomuto rozsudku odvolala z Teheránu své diplomatické zástupce a podobně jednaly na důkaz solidarity i další Evropské země. Salmán Rušdí žije i nadále ve Velké Británii a jeho veřejná vystoupení probíhají za přísných bezpečnostních opatření (Macek, 1996: 53).

Chomejní ve své fatvě říká: *"Rád bych informoval všechny neohrožené muslimy na světě, že autor knihy s názvem Satanské verše, stejně jako ti vydavatelé, kteří si byli vědomi jejího obsahu, je odsouzen k smrti. Vyzývám všechny horlivé muslimy, aby vykonali exekuci, kdekoliv je naleznou."* (Clawson, Rubin, 2005: 101).

<sup>6</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 78 - 79.

konsolidace, které obecně předchází moderním revolucím, došlo až po pádu starého režimu. Ačkoliv byly různorodé skupiny tvořící revoluční hnutí jednotné v cíli sesazení šáha a restrukturalizaci stávajícího řádu, chyběla zde jednotnost v názorech na konkrétní praktické porevoluční uspořádání politického a sociálního řádu. Írán shromáždil lidi k revoluci, nicméně revoluce znamenala různé věci pro různé lidi.<sup>7</sup> Tyto neshody budou hrát významnou roli v budoucím formování podoby nového státu i jeho dalšího vývoje.

Islámská ideologie a revoluční zápal se promítly i ve válečném konfliktu s Irákem v letech 1980-1988.<sup>8</sup> Válka se stala důležitým faktorem revolučního boje. Během válečných let docházelo k mobilizaci mas za pomoci stejných šíitských symbolů, mýtů a ideologických argumentů, jaké se užívaly během revoluce. Dokonce i nacionalismus byl zahrnut pod revoluční nadšení a pod hesla džihádu a mučednictví. V důsledku toho po celé období 1980-1989 byla politika Íránu definována revolučním zápalem a důrazem na islamizaci. To zavazovalo Írán ke konfrontační zahraniční politice a posílilo moc radikálnějších prvků ve vedení státu. Ájatolláh Chomejní tento diskurs podporoval mj. proto, že posiloval jeho pozici a moc a zároveň sloužil jeho vlivu na regionální i mezinárodní politiku. Válka zároveň rozšířila životnost ideologické politiky tím, že odklonila pozornost od domácí politiky a socioekonomických problémů.<sup>9</sup>

---

<sup>7</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 79 - 80.

<sup>8</sup> Konflikt vypukl v roce 1980 sporem o území Šatt al-Arab v Perském zálivu. Irácký diktátor Saddám Husajn odstoupil od tzv. Alžírské dohody o usmíření podepsané mezi oběma zeměmi v roce 1975, boje začaly masivním útokem irácké armády. V průběhu války zaznamenávaly obě strany střídavá období úspěchů a proher. Zničující a vyčerpávající konflikt byl ukončen příměřím v roce 1988 zprostředkovaným generálním tajemníkem OSN Javiérem Pérezem de Cuéllar. Definitivní závěr za vojenskými operacemi v citlivé ropné oblasti však byl učiněn až v roce 1990. Válka si vyžádala více než 1,5 milionu lidských životů a je považována za jeden z nejkrvavějších střetů 20. století (Nálevka, 2000: 91 – 92).

<sup>9</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 98 - 102.

## 2. 1. 1. Politický systém Íránu

Bezprostředně po revoluci nastalo období velkých změn. Ájatolláh Chomejní se chopil moci a neformální revoluční výbory a sítě si přisvojily různé vládní posty. Revoluční rady očistily veřejné i soukromé organizace od lidí nepohodlných novému režimu. Začaly pomyslné „hony na čarodějnice“ namířené proti příznivcům minulého režimu, kteří sdíleli jeho sekulární a buržoazní kulturu. Revoluční tribunály popravily mnoho vůdčích osobností politické a kulturní sféry, vysoce postavených armádních důstojníků a vysokých úředníků. Soudy rovněž odsuzovaly příslušníky hnutí bahá'í a židy. Jedním z dalších cílů přeměny bylo soudnictví. Justice za dynastie Pahlaví byla sekulární, ustavená dle francouzského a belgického vzoru. Revoluce poskytla příležitost k návratu justice do rukou duchovních, jejichž vliv byl za minulého režimu omezován. Je zřejmé, že revoluční elity byly ve snaze vykořenit režim dynastie Pahlaví důsledné.<sup>10</sup>

V důsledku pádu starého režimu bylo nutné ustavit novou podobu vlády a státu. V reakci na předchozí prozápadně orientovaný a především sekulární šáhův režim vytvořil ájatolláh Chomejní koncepci, v níž ospravedlňoval svou představu o novém ideálním uspořádání vlády. Teorii nazval *velájat-e faqíh*. Slovo *velájat* označuje místodržitelství, což poukazuje na ustanovení dočasné vlády do příchodu *mahdího* (spasitele). Do té doby jsou nejvyšším vedením muslimské obce pověřeni *faqíhové*, neboť jen oni jsou jako jediní schopni a oprávněni vykládat Boží vůli. Chomejní považuje islámský stát za velmi specifický, odlišující se od ostatních forem vlád. Tvrdí, že není absolutistický, ani despotický, ale je ústavní. Ústavnost islámského státu spočívá v principu, kdy jsou vládní činitelé při výkonu svých funkcí omezeni souborem podmínek, jež jsou stanoveny v Koránu a Prorokově praxi. Islámská vláda je proto

---

<sup>10</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 84 - 85.

označována jako vláda Božího zákona nad lidem.<sup>11</sup> Nejvýraznější rozdíl mezi islámskou vládou a konstitučními monarchiemi či republikami viděl Chomejní právě v pravomoci navrhopvat zákony. Zatímco v konstitučních monarchiích či republikách se na utváření zákonů podílí zástupci lidí nebo panovník, v případě islámské vlády patří legislativní moc Bohu. Islámští právníci jsou poté, jak již bylo uvedeno, pověřeni implementací Božích zákonů do praxe.<sup>12</sup>

V březnu roku 1979 došlo na základě výsledků referenda k vyhlášení Íránské islámské republiky.<sup>13</sup>

Z důvodu neodmyslitelného vlivu politického systému na charakter celého státu a zejména na počínání budoucího prezidenta Chátamího si nyní uvedme nejvýznamnější části vládního aparátu.<sup>14</sup>

Na vrcholu mocenské struktury Íránu stojí, v souladu s ústavním principem nadřazenosti náboženské vlády nad světskou, duchovní vůdce (vůdce revoluce - *rahbar*).<sup>15</sup> <sup>16</sup> Ten jakožto hlava státu určuje charakter a směřování politiky Íránské islámské republiky, dohlíží na prosazování této politiky, řeší spory mezi zákonodárnou, výkonnou a soudní mocí a vyhlašuje referenda. Má velmi rozsáhlé pravomoci i ve vztahu k dalším orgánům mocenské struktury. Jmenuje a odvolává hlavu justice, ředitele rozhlasu a televize, náčelníka generálního štábu armády, velitele Islámských národních gard a vrchního velitele armády a bezpečnostních sil. Sám je nejvyšším velitelem ozbrojených sil vyhlašujícím válku, mír i mobilizaci. Na základě výsledků voleb jmenuje prezidenta a má rovněž

---

<sup>11</sup> Cvrkal, 2004: 51.

<sup>12</sup> Clawson, Rubin, 2005: 89.

<sup>13</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 91 - 92.

<sup>14</sup> V příloze v závěru práce je uvedeno stručné schéma politické systému Íránu. Vzhledem k faktu, že jsou jednotlivé instituce v obrázku označené anglickými názvy, jsou výše zmíněné posty a instituce opatřené v poznámkovém aparátu anglickými překlady.

<sup>15</sup> Částek, Štěřba: 2007: 3.

<sup>16</sup> V anglickém jazyce je nejvyšší duchovní vůdce nazýván Supreme Leader. Iranian Government - Theocratic Republic - Iran's Chain of Command, dostupné z [http://www.supremeleaderiran.com/iran\\_government.html](http://www.supremeleaderiran.com/iran_government.html), 12. 3. 2012.

právo ho na základě rozsudku Nejvyššího soudu z důvodu národního zájmu sesadit.<sup>17 18</sup>

Druhým nejvlivnějším a nejvíce zviditelněným představitelem státu je prezident (*ra'ís-e džomhúr*). Ten je hlavou exekutivy (ovšem s výjimkou pravomocí, které připadají *rahbarovi*). Prezident je volen lidmi v přímých dvoukolových volbách, které probíhají pod kontrolou Rady dohlížitelů. Vítězem ve volbách se stává ten kandidát, který v prvním kole získá většinu hlasů, popř. v kole druhém získá více hlasů než jeho protivník. Funkční období prezidenta je 4 roky, přičemž svůj úřad může prezident vykonávat pouze dvě funkční období za sebou.<sup>19</sup> Mezi hlavní povinnosti prezidenta patří podepisování zákonů, výsledků referend, mezinárodních smluv a protokolů, dále podepisování pověřovacích listin velvyslanců působících na území Íránu. Dalším významným úkolem je jmenování a odvolávání ministrů a povinnost žádat parlament o vyslovení důvěry vládě po sestavení kabinetu.<sup>20</sup> Prezident dále stojí v čele Rady ministrů, na jejíž činnost dohlíží a za níž je odpovědný *madžlesu* a přijímá veškerá nezbytná opatření pro koordinaci rozhodnutí vlády. Ve spolupráci s ministry určuje program a politiku vlády.<sup>21</sup> Prezident je zodpovědný za státní rozpočet, národní plánování, a státní politiku v otázkách zaměstnanosti.<sup>22</sup>

Prvním prezidentem se stal v lednu roku 1980 Abol – Hasan Baní Sadr (1980-1981), levicově zaměřený islámský aktivista. Ten se však

---

<sup>17</sup> Gombár, 2002: 128-129.

<sup>18</sup> Výše zmíněná práva a pravomoci spadají spíše do „nenáboženské“ sféry jeho vlivu. Za práva a povinnosti spíše náboženského charakteru lze považovat jeho dohled nad náboženskými daněmi (*chums, džizja a zakát*), dále jmenuje správce náboženských nadací, a vybírá imámy pro páteční modlitby (Bezoušková, 2008: 794).

<sup>19</sup> Islamic Republic of Iran Constitution – The Presidency, dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-9-1.html>, 10. 3. 2012.

<sup>20</sup> Bezoušková, 2008: 798.

<sup>21</sup> Islamic Republic of Iran Constitution: The Exekutive Power – The President and Ministers (Article 134), dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-9-2.html>, 10. 3. 2012.



během velmi krátkého období svými názory a liberálním smýšlením názorově rozešel s úmysly ájatolláha Chomejního. Po tomto konfliktu upadl v nemilost a byl dokonce nucen opustit zemi a odejít do exilu ve Francii.<sup>23</sup> V úřadu ho proto v červenci 1981 vystřídal Mohammad Alí Radžá'í (1981), stoupenec militantního fundamentalismu napojený na Islámskou republikánskou stranu. Po atentátu na Radžá'ího se prezidentského postu od roku 1981 ujal budoucí duchovní vůdce Sajjid Alí Chámene'í.<sup>24</sup> Ten setrval coby prezident osm let, tedy do roku 1989.<sup>25</sup>

Hlavním orgánem legislativní moci je parlament (*madžles-e šúrâ-je eslâmi*)<sup>26</sup>. Počet poslanců je ústavou stanoven na 270 (tento počet je flexibilní a úměrný počtu obyvatel v zemi, takže s růstem obyvatelstva se počet poslanců zvětšuje), přičemž ústava rovněž zabezpečuje jednoho poslance všem náboženským minoritám, konkrétně zoroastrijcům, židům, asyrským a chaldejským křesťanům a arménským křesťanům.<sup>27</sup> Íránský parlament je od roku 1979 jednokomorový a poslanci jsou voleni na čtyřleté období v přímých volbách obyvateli Íránu. Aktivní volební právo mají lidé od 16 let. Pasivní volební právo je omezeno věkovou hranicí od 25 do 75 let. Kromě věkové hranice musí kandidáti do Islámského poradního shromáždění splnit ještě mnohá kritéria, přičemž výsledný posudek, zda kandidát naplnil dané požadavky, vydává Rada dohlížitelů.<sup>28</sup>

Hlavní úlohou Islámského poradního shromáždění je stanovovat zákony týkající se veškerého politického, kulturního i sociálního života

---

<sup>22</sup> The Constitution of Islamic Republic of Iran - The Presidency (Articles 126, 127), dostupné na: [http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution\\_ch09.php](http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution_ch09.php), 10. 3. 2012.

<sup>23</sup> Macek, 1996: 50.

<sup>24</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 96.

<sup>25</sup> Macek, 1996: 51.

<sup>26</sup> Parlament bývá označován jako Islamic Assembly nebo jednoduše Parliament jako v příloze č. 1 (Abrahamian, 2008: 183).

<sup>27</sup> The Islamic Republic of Iran Constitution: The Legislative Power – The Islamic Consultative Assembly, dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-6-1.html>, 15. 2. 2012.

<sup>28</sup> Bezoušková, 2008: 795 – 796.

v Íránu. Vydané zákony nesmí být v rozporu s ústavou, popř. v rozporu s oficiálním náboženstvím země. Tuto problematiku posuzuje opět Rada dohlížitelů.<sup>29</sup> Islámské poradní shromáždění tedy s Radou dohlížitelů velmi úzce spolupracuje. Kromě již zmíněné kontroly kompatibility zákonů s kritérii islámu a ústavy volí *madžles* polovinu členů Rady dohlížitelů, přičemž druhou polovinu volí vůdce revoluce. Ačkoli by se mohlo zdát, že postavení íránského parlamentu je alespoň částečně shodné s naším chápáním této instituce, je zde jeden zásadní rozdíl. Poslanci nejsou do Islámského poradního shromáždění voleni z kandidátky politické strany či jiného uskupení, ale jako jednotlivci. Jejich primárním cílem tedy není prosazování programu strany, za niž by byli zvoleni, ale mají za úkol (v ideálním případě) zastupovat zájmy celého národa.<sup>30 31</sup>

Rada dohlížitelů (*Šúra-je negahbán*<sup>32</sup> někdy nazývaná též Rada ochránců či Dozorčí rada) má v íránské historii dlouhou tradici. Objevila se již v ústavě z let 1906/1907, kde na tlak duchovních fungovala s minimálním počtem pěti členů jako orgán dohlížející nad přijatými zákony. Rada zaujímá v íránském politickém systému výsadní postavení. Svými pravomocemi kompletuje společně s *madžlesem* legislativní moc, funguje však především jako kontrolní orgán nad zákonodárstvím, neboť jak již bylo zmíněno, *madžles* nemůže bez jejího souhlasu vydávat zákony. V případě, že Rada shledá v projednávaném zákoně nesrovnalosti, vrátí jej s odůvodněním parlamentu k revizi. V opačném případě nabývá zákon

---

<sup>29</sup>The Islamic Republic of Iran Constitution: The Legislative Power – Powers and Authority of The Islamic Consultative Assambly, dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-6-2.html>, 10. 3. 2012.

<sup>30</sup> Problematika politických stran je v íránské ústavě řešena velmi sporadicky. Jediným ustanovením zabývající se tímto tématem je čl. 26 ústavy. Ten povoluje vznik stran, spolků, politických či profesních sdružení a náboženských společností (včetně uskupení povolených náboženských menšin), avšak tyto skupiny nesmí být v rozporu se zásadami národní jednoty, kritérii islámu nebo podstatou ideologie Islámské republiky. Zároveň deklaruje, že nikomu nesmí být bráněno v účasti ve výše uvedených skupinách a naopak nesmí být lidé k účasti v nich nuceni. The Islamic Republic of Iran Constitution: The Rights of the People (Article 26), dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-3.html>, 10. 3. 2012.

<sup>31</sup> Bezoušková, 2008: 795.

právní platnosti. Rada dohlížitelů má dvanáct členů a je sestavována podle specifického klíče: šest učenců práva jmenuje vůdce revoluce, zbylých šest osob z řad expertů na islámské právo vybírá nejvyšší představitel justice a jsou dále schvalováni Islámským poradním shromážděním. Funkční období pro všechny členy je stanoveno na šest let, přičemž jejich znovuzvolení není ústavou explicitně vyloučeno.<sup>33</sup>

Další funkce Rady dohlížitelů mají také kontrolní charakter. Rada dohlíží na přípravu a průběh parlamentních a prezidentských voleb včetně celkové způsobilosti všech kandidátů. V neposlední řadě má právo účastnit se neveřejných jednání Islámského poradního shromáždění, vzhledem ke své pravomoci dohlížet na vydávání zákonů participuje na činnosti Rady pro ochranu ústavy a samotná Rada dohlížitelů je oprávněna k výkladu celé íránské ústavy.<sup>34</sup>

Z velkého počtu pravomocí je zřejmé, že Rada dohlížitelů zastává v politickém systému výsadní pozici a její vliv se promítá do činnosti ostatních institucí. Četnost pravomocí může vést k pochybnostem, zda tento vliv Rady dohlížitelů nemá na celé politické uspořádání spíše negativní dopad. Setkáváme se s názory, že ačkoliv má mít Rada dohlížitelů pouze kontrolní funkci, u prezidentských či parlamentních voleb je tato pravomoc zneužívána k odmítnutí kandidátů jakkoliv nepohodlných režimu a to bez udání důvodu. Tyto pochybnosti jdou poté ruku v ruce s myšlenkou o vzrůstající politizaci celého přezkoumávání kandidátů. Podobné otázky se pojí i s povinností posuzování kompatibility zákonů s islámským právem a s právem tyto zákony vetovat, kdy jsou

---

<sup>32</sup> Rada dohlížitelů - v angličtině Guardian Council (Zibakalam In: Hasan, 2007: 123).

<sup>33</sup> Bezoušková, 2008: 799.

<sup>34</sup> Bezoušková, 2008: 799 – 800.

Radě vytýkány postupy, které téměř zamezují autonomnímu fungování *madžlesu*.<sup>35</sup>

Rada expertů (*Madžles-e chobregán*<sup>36</sup>, někdy překládáno také jako Shromáždění znalců<sup>37</sup>) je instituce složená ze šíitských duchovních, kteří jsou voleni v přímých volbách na funkční období osmi let. Rada se schází jedenkrát za rok, pouze ve výjimečných případech může být na žádost minimálně deseti členů, popřípadě předsedy Rady, svoláno mimořádné zasedání. V současné době čítá Rada expertů 86 duchovních. Po vyhlášení voleb jsou kandidáti na základě přezkoumání Radou dohlížitelů schváleni nebo odmítnuti. Jako u všech volených funkcí musí kandidáti splňovat několik explicitně stanovených předpokladů. Mezi ně patří např. povinnost naplnění věkové hranice 30 let, íránská národnost, dobré ekonomické, politické a sociální znalosti daného regionu, který zastupuje, věrnost ideologii Islámské republiky, či morální a trestní bezúhonnost.<sup>38</sup>

Úkolem Rady expertů je především volba vůdce revoluce, případně po splnění ústavou stanovených nařízení i jeho odvolání. Nový vůdce je volen po smrti nebo odvolání předchozího vůdce a současná ústava doporučuje, že pokud se členové Rady expertů neshodnou na konkrétní osobě, zvolí vůdcem někoho ze svých řad.<sup>39</sup>

Soudní moc je ústavou definována jako nezávislá, s primárním úkolem ochraňovat práva jednotlivců i celé společnosti. Obecně je zodpovědná za implementaci práva, za vyšetřování a vydávání rozsudků v případech, kdy dojde k jeho porušení, vyřizuje stížnosti a vydává nezbytná opatření v dědických záležitostech. Dále dohlíží na řádné dodržování stanovených právních předpisů a veřejných práv a svobod,

---

<sup>35</sup> Gheissari, 2009: 251.

<sup>36</sup> Rada expertů – anglicky Assembly of Experts (Kamrava, 2008: 17).

<sup>37</sup> Gombár, 2002: 132.

<sup>38</sup> Bezoušková, 2008: 800.

<sup>39</sup> Bezoušková, 2008: 800 – 801.

podílí se na odhalování zločinů a jejich stíhání a trestání v rámci ustanoveného islámského trestního zákoníku, a v neposlední řadě je odpovědná za vydávání vhodných opatření k předcházení vzniku trestních činů.<sup>40</sup>

Kontrolním orgánem nad soudní soustavou je Nejvyšší soud. Ten zajišťuje především jednotnou judikaturu a dohlíží na správnou aplikaci práva jednotlivými soudy. Jeho činnost je stanovena ústavou, ačkoliv se jedná o orgán, jenž je cizí islámskému právu, neboť to nezná instanční pojetí soudní soustavy. Nejvyšší soud vede prezident. Ten je volen vůdcem revoluce z řad islámských soudců po poradě se soudci Nejvyššího soudu na pětileté období.<sup>41</sup>

Íránský politický aparát je velice komplexní a jeho jednotlivé části jsou do velké míry propojeny. V čele celého systému stojí vůdce revoluce, jemuž je podřízena exekutivní, zákonodárná i soudní moc. Výsadnímu postavení se těší rovněž Rada dohlížitelů, který je schopna vlivem svých téměř neomezených pravomocí, ovládat parlamentní i prezidentské volby a především nově navrhované zákony. Nastavení politického aparátu se pro vládu Mohammada Chátamího stane jedním z klíčových faktorů limitujících jeho reformní snahy.

## **2. 2. Ekonomika státu v letech 1979-1989**

Revoluce rovněž významně ovlivnila průběh ekonomického rozvoje Íránu.

Na více jak deset let po revoluci se v důsledku politických a sociálních nepokojů výrazně pozastavil hospodářský růst. Příčinou byla jednak sama revoluce, následná domácí politické krize, právní nejistota

---

<sup>40</sup> The Islamic Republic of Iran Constitution: The Judiciary (Article 156), dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-11.html>, 10. 3. 2012.

<sup>41</sup> Bezoušková, 2008: 802.

po rozpadu starého řádu, revoluční justice, odliv mozků, mezinárodní izolace a v neposlední řadě válka s Irákem. Neméně významná byla neschopnost a nezkušenost nových vůdců ekonomických agentur, kteří se po revoluci dostali na vrchol. Náboženské složky odsunuly ekonomické problémy jako druhořadé a podřízené islamizaci státu.<sup>42</sup> Sám Chomejní neuvažoval o dalším hospodářském vývoji státu, o jeho řízení a tyto úvahy údajně označil jako triviální. Tento svůj postoj vyjádřil ve slavném výroku, který podal jako odpověď na otázku, jak se Islámská republika vypořádá s hospodářstvím: „*Ekonomika je pro blázny. Jak stát funguje a co dodává, jsou druhořadé záležitosti. Jsou to ideologické a morální základy státu, které určují jeho hodnotu.*“<sup>43</sup> Hospodářský vývoj po roce 1979 byl založen na centrálním plánování inspirovaném socialistickými modely ze zemí třetího světa. Proto se revoluční a porevoluční vlády uchýlovaly ke znárodňování bank, pojišťoven a velkých průmyslových odvětví a vyvlastňování menších průmyslových a obchodních podniků. V roce 1989 stát ovládal 80% íránské ekonomiky, aby degradoval činnost soukromého sektoru a malých podniků. Tato skutečnost vedla ke snížení ekonomického rozvoje. Revoluce rovněž přispěla k růstu populace a zvýšené míře urbanizace. Tyto skutečnosti však zapříčinily vysokou míru nezaměstnanosti, která se v roce 1988 pohybovala kolem 30%. Poměrně slabý soukromý sektor nebyl schopen vytvořit dostatečný počet pracovních míst ani absorbovat přebytek pracovních sil. V roce 1989 v důsledku válečného konfliktu s Irákem, uvalení ekonomických sankcí zapříčiňujících mezinárodní obchodní izolaci, růstu počtu obyvatel a klesající výroby se Írán ponořil do vážné ekonomické a hospodářské krize. Ekonomika trpěla inflací, rostla nezaměstnanost, stagnoval hospodářský růst a slábla průmyslová výroba. Sociální problémy do velké míry podřývaly populistickou politiku a ekonomická realita zklamala

---

<sup>42</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 102 – 103.

<sup>43</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 87.

očekávání veřejnosti od vládního aparátu. Revoluční politika byla nucena se pod tlakem veřejné poptávky přiklonit k větší míře pragmatismu a čelit naléhavosti rozvoje a efektivity při budování státního aparátu. V roce 1988 byla ukončena válka s Irákem. Po osmi letech strádání a válečných obětí však Írán neměl na své straně vítězství, neboť válka skončila přijetím příměří. Země byla zmítána ekonomickou krizí a čelila mnoha sociálním problémům. V červnu 1989 navíc zemřel ájatolláh Chomejní. Tyto skutečnosti se výrazně promítly na budoucí podobě revoluce a směřování státu. „Válka fundamentalismu“ byla ukončena, revoluční rétorika byla se smrtí Chomejního, představujícího symbol revolučního zápalu, vyčerpána a pozornost se přesunula k sociálním a ekonomickým požadavkům budování státu.<sup>44</sup>

---

<sup>44</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 103 – 104.

### 2. 3. 1989-1997: Období druhé islámské republiky

Tomuto období dominovala osobnost prezidenta Alí Akbar Hášemí Rafsandžáního, jenž se významně zasadil o rozvoj porevolučního Íránu. Lze tak hovořit o fázi významné rekonstrukce.<sup>45</sup> Jeho vláda se vyznačuje kontinuitou v porevolučním vývoji na jedné straně a zároveň snahou změnit revoluční minulost, zejména tlakem na ekonomický, sociální a politický vývoj státu a společnosti.<sup>46</sup> Úsilí o dosažení ekonomického růstu, stability a prosperity soupeřilo s ideologií revoluce, exportem revoluce a bojem proti imperialismu. Budování státu v průběhu „druhé islámské republiky“ bylo podpořeno hodnotami revoluce, která se stala symbolem velikosti Íránu. Stát nyní ovládal velkou část ekonomiky a stal se kontrolním orgánem nad různými aspekty veřejného i soukromého života. Přesto byla země v reálu ochromena a neschopna nadále určovat své socioekonomické směřování. V mnoha ohledech se developmentarismus Rafsandžáního vlády podobal rozvojovým a modernizačním snahám za éry dynastie Pahlaví, avšak cíl a proces vývoje byl veden ideologií islámské republiky. Došlo k celkové liberalizaci hospodářství a realizaci mnoha projektů z éry dynastie Pahlaví, zejména v oblasti průmyslového rozvoje, energetiky, územního plánování, investic do infrastruktury apod. Odraz starého režimu na vývoj Rafsandžáního vlády mu vyneslo přezdívku „*Akbar Šáh*“.<sup>47</sup>

Snahy o pragmatismus vlády byly však omezeny faktem, že politické struktury v zemi zůstaly pevně spjaté s fundamentalistickým pojetím revoluční ideologie. Po smrti ájatolláha Chomejního se postu nejvyššího vůdce ujal bývalý prezident Alí Chámene'í, jehož

---

<sup>45</sup> Axworthy, 2009: 203.

<sup>46</sup> Historik Alí Ansáří nazval období Rafsandžáního vlády obdobím „kupecké buržoazní republiky“, neboť se k moci dostala středostavovská třída bázáru, jež byla již před rokem 1979 pevnou oporou politizujících duchovních (Axworthy, 2009: 203).

<sup>47</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 105 – 106.



v prezidentském postu vystřídal právě Rafsandžání. Kombinace těchto dvou nových představitelů státu představovala příslib nového chápání islámského státu, jenž by zůstal věrný duchu islámské ideologie, ale jeho vůdci by byli ve větší míře politici než duchovní. Chomejního smrt v mnoha ohledech oddělila politiku od náboženství. V duchu těchto myšlenek došlo v roce 1989 k řadě ústavních změn, které měly ukončit zmatek ve výkonu pravomocí ve vládě a měly vést k většímu pragmatismu. Nejvýznamnější změnou bylo zrušení postu předsedy vlády, což z prezidenta učinilo nezpochybnitelnou hlavu exekutivy a osobu odpovědnou za řízení správy země, neboť došlo k výraznému posílení jeho pravomocí.<sup>48</sup> Ústavní změny rovněž posílily moc Rady dohlížitelů. Zároveň došlo za Rafsandžáního vlády k postupnému omezování vlivu radikálních frakcí v justici a důležitých kontrolních orgánech jako např. v Radě expertů. Centralizace moci v rukách nejvyššího vůdce a prezidenta měla vést k zefektivnění jejich činnosti. Jeho rozhodování se nyní stalo formálním procesem, který zahrnoval stanovené postupy a účast dalších institucí.<sup>49</sup> Chámene'í rovněž postrádal Chomejního charisma a přízeň vycházející z nejvyššího náboženského statusu. Navíc se nesnažil prosadit v oblasti teologie a islámského práva, ale spíše v řízení vládních a státních záležitostí. Tím však bylo mnohem pravděpodobnější, že ze svého postu bude zasahovat do pravomocí a záležitostí, jež byly vyhrazené pro prezidentský post. Tato skutečnost přinášela zmatek do rozdělení výkonu exekutivní moci v republice, a to i přes úsilí vnášet do politiky skrze ústavní změny racionalitu. Prezidentovy pravomoci byly omezeny tím, že nejvyšší vůdce převzal kontrolu nad ozbrojenými silami, financemi atd. To omezilo Rafsandžáního prostor pro pragmatizaci politiky. V Rafsandžáního druhém funkčním období (1993-

---

<sup>48</sup> Macek, 1996: 54.

<sup>49</sup> Na rozdíl od éry Chomejního, který pod vlivem blízkých neformálních a osobních kontaktů s různými revolučními vůdci, vydával své vlastní názory jako pravidla závazná pro stát.

1997)<sup>50</sup> bylo tedy z jeho strany nutné pečlivě vyrovnávat pragmatické úvahy a kroky s ideologickými požadavky. Zejména i proto, že byl zvolen se slabým mandátem, bez jasné podpory pro své reformy a stal se bezradný vůči konzervativní opozici. Byl parlamentem nucen postupně odstranit proreformní politiky a manažery, včetně tehdejšího ministra kultury Mohammada Chátamího. Ve chvíli, kdy byl konfrontován s konzervativním tlakem, byl nucen upustit od svých hodnot a podpořit politiku jdoucí proti rozvoji. Tyto ústupky se projeví mj. i na zahraniční politice, v níž byl Rafsandžáního obraz poškozen porušováním lidských práv, podporou radikálních hnutí v muslimském světě, vraždami disidentů v Evropě, a vraždami novinářů a intelektuálů v Íránu.<sup>51</sup>

Jak již bylo zmíněno, Rafsandžání byl k přebudování státu motivován vzrůstajícím tlakem ze strany veřejnosti, které plynulo z desetiletého zanedbávání ekonomiky i sociálních služeb. Země byla již příliš dlouhou dobu sužována vnitropolitickým napětím, válečným konfliktem s Irákem a jeho důsledky a obyvatelé byli zklamaní dosavadními výsledky revoluce.<sup>52</sup> Tyto faktory měly za následek rostoucí inflaci, chudobu, nezaměstnanost a celkovou ekonomickou stagnaci. V letech 1989-1997 se tedy Rafsandžáního administrativa snažila řešit strukturální problémy, jež se staly íránské republice vlastní. Revoluce vytvořila dvojí stav, v němž vedle sebe vládly revoluční instituce s nově ustavenou vládou. Od roku 1989 tedy docházelo ke slučování těchto institucí či eliminaci jedné z nich, např. došlo k integraci revolučních soudů do státní justice. Jiné, jako např. *Pásdárán* byly přetransformovány v Revoluční gardy, polostátní nadace byly přeměněny na nové instituce v rámci státního aparátu. Těmito procesy, i přes případné nedostatky,

---

<sup>50</sup> Do druhého funkčního období byl prezident Rafsandžání zvolen s výrazně menší podporou veřejnosti, než při prvních volbách. Analytici přisuzovali snížení volební podpory právě zhoršujícím se hospodářským a ekonomickým podmínkám. *Background note: Iran*, dostupné z <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5314.htm>, 12. 3. 2012.

<sup>51</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 106 – 112.

<sup>52</sup> Macek, 1996: 54.

došlo k normalizaci stavu. Směřování Rafsandžáního vlády je výstižně vyjádřeno dobovými hesly v jednotlivých obdobích. Jestliže v roce 1980 bylo mottem vlády „*Chceme ideologicky oddané, ne odborníky*“, bylo mottem vlády v devadesátých letech „*Chceme odborníky, kteří budou ideologicky oddaní.*“<sup>53</sup> Z tohoto důvodu došlo mj. také k posílení podpory vysokoškolského vzdělávání, které se, jak nadále uvidíme, jednak promítlo v intelektuálních debatách na konci 90. let, a zároveň vedlo k posílení střední třídy, která bude mít v budoucnosti vliv na další politické změny v zemi. Prostřednictvím všech těchto snah byl Rafsandžání schopný eliminovat revoluční zápal a restrukturalizovat politický i sociální systém.<sup>54</sup>

#### **2. 4. Ekonomika státu v letech 1989-1997**

Během prvního funkčního období Rafsandžáního vlády došlo v íránské ekonomice k mnoha strukturálním změnám. Zpočátku byl její vývoj definován naléhavostí řešit porevoluční a následně poválečnou hospodářskou krizi, stagnaci a nerovnováhu mezi sektory hospodářství. Navíc v porevolučních letech, jak již bylo řečeno, rostla populace, klesala výroba a rostla závislost na dovozu. Rafsandžání tváří v tvář této situaci navrhl restrukturalizaci íránského hospodářství a měnící se politiky tak, aby co nejvíce odrážela pragmatické zájmy a úvahy. Došlo rovněž k uvolnění v oblasti mezinárodního obchodu. Vláda požadovala více směnných kurzů, vytvoření zón volného obchodu, zvýšení zahraničního vlastnictví v íránské společnosti či odstranění omezení na dovoz. Povzbuzený soukromý sektor těsněji provázal íránskou ekonomiku s rostoucími ekonomikami států Perského zálivu, a to především Dubaje. Státy Zálivu tak zajišťovaly Íránu vhodné odbytíště.<sup>55</sup>

---

<sup>53</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 114.

<sup>54</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 114 – 115.

<sup>55</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 119 – 121.

Nové liberalizační reformy sklidily svůj úspěch. Investice do infrastruktury rostly, byrokratickému aparátu byla dána větší autonomie, hospodářství státu se stalo efektivnější a ekonomika začala růst. Naproti tomu některé projekty se ukázaly jako velmi komplikované. Hospodářská politika země podléhala od roku 1979 do velké míry státní kontrole. Důvodem byla jednak válka s Irákem, ale i proklamované revoluční cíle slibující větší sociální rovnost obyvatel. Rafsandžání, věrný svému bázárovému původu, se naopak pokoušel prosadit větší svobodu trhu a vliv střední třídy.<sup>56</sup> Avšak toto nové strukturální nastavení mělo negativní dopad na nižší vrstvy společnosti. Vysoká míra inflace, omezení státních dotací či regulace cen vyvolaly protesty v Teheránu či Mašhadu. Všechny byly potlačeny, ale sloužily (nebo alespoň měly sloužit) jako varovný signál pro vládu. Tím byl Rafsandžání nucen od mnoha kroků a změn upustit. Ve snaze zmírnit důsledky ekonomických reforem na chudé, vláda znovu zavedla kontrolu cen státem a zpřísnila vládní kontrolu nad fiskální a monetární politikou.<sup>57</sup>

Obecně řečeno jsme za Rafsandžáního vlády svědky ekonomického oživení střední třídy a růstu jejího vlivu na společnost a kulturu. Vzepětí soukromého sektoru, důraz na vzdělávání, důraz na schopnosti a dovednosti managementu a investice do sociální struktury rozšířily vliv střední třídy. Stejně tak vláda povolila uvolnění cenzury a větší svobodu tisku i celé kulturní scény, větší svobodu v oblékání apod. Obecně lze říci, že období „první republiky“ (1979-1989) hrálo do karet nižší a nižší střední třídě, zatímco období „druhé republiky“ (1989-1997) posílilo vliv střední třídy. Tento fakt opět polarizoval íránskou společnost i politickou scénu. Jako následek vzestupu střední třídy byly před vládu postavené nové kulturní a politické požadavky, které již nebylo možné řešit prostřednictvím revolučních institucí. Konzervativní klér těmto

---

<sup>56</sup> Axworthy, 2009: 203 – 204.

<sup>57</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 121 – 124.

změnám odporoval a konzervativní revoluční noviny jako např. *Kejhán* často napadaly kulturní změny jako „invazi“ či „imperiální spiknutí“ proti Islámské republice. Ačkoliv se dá říci, že sekulárně orientovaní Íránci, včetně odborníků a intelektuálů, byli na okraji společnosti, mimo hlavní kulturní dění, byla jejich role významná, neboť otevřela prostor pro diskuze o soukromí a občanské společnosti.<sup>58</sup>

Působení prezidenta Rafsandžáního posunulo stát od revolučního aktivismu, ale nepřineslo stabilní rámec pro politické a společenské uspořádání. Jeho vláda se pokusila propojit ideu moderního státu s ideologií islámské republiky, avšak tento pokus se nakonec ukázal jako neudržitelný a vize moderního státu s kořeny v ideologii islámské revoluce jako nefunkční. Jeho neúspěch rovněž vyvolal debaty o legitimitě islámské republiky. Navíc je zde patrná neustálá konfrontace názorů a kroků mezi prezidentem, usilujícím o pragmatické změny, a konzervativním klérem ovládajícím většinu státních institucí. Ty ve velké míře omezovaly Rafsandžáního liberalizační a reformní snahy. V polovině devadesátých let se tak Írán opět ponořil do mezinárodní izolace a i přes výše zmíněné strukturální změny se ekonomika stále propadala, nezaměstnanost se zvyšovala a rovněž i míra inflace.

Nelze však opomenout fakt, že alespoň částečná liberalizace politiky a společnosti zapříčinila vznik významných faktorů, jež budou mít vliv na budoucí dění v Íránu. V důsledku povolení činnosti soukromého sektoru došlo k oživení vlivu střední třídy. Současně vlivem investic do vzdělávání, částečnou eliminací cenzury a celkovým uvolněním kulturní sféry došlo k vytvoření „nové generace“, jež usiluje o reformy v zemi, o větší svobodu projevu a politické změny. Tento okruh lidí, především vysokoškolských studentů, intelektuálů, a liberálních žen, otevřel ve druhé polovině devadesátých let prostor pro úvahy o občanské společnosti,

---

<sup>58</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 124 – 126.

lidských právech či vlivu náboženství na politiku. A právě tato skupina osob, inspirovaná reformními pokusy prezidenta Rafsandžáního, ovlivní v následujících volbách politické směřování Íránu.

### 3. MOHAMMAD CHÁTAMÍ

Po výše zmíněných ekonomických zvratech v 90. letech a po ukončení dvou funkčních období prezidenta Rafsandžáního, jemuž již bylo dle ústavních principů zamezeno znovu kandidovat, byl k velkému překvapení v prezidentských volbách roku 1997 zvolen Mohammad Chátamí, relativně neznámá osobnost, bývalý umírněný ministr kultury, mluvčí *madžlesu*, stojící v opozici proti konzervativcům.<sup>59</sup>

Na počátku volební kampaně se zdálo, že budoucím vítězem bude konzervativní kandidát Alí Akbar Náteq Núrí, jenž měl silnou volební podporu u bázaru i ve vládnoucím politickém aparátu včetně ájatolláha Chámene'ího. Kromě toho konzervativci představovali jakousi kontinuitu, symbolizovali normy a hodnoty islámské republiky. Následovali konzervativní linii v sociálních a kulturních otázkách a podporovali myšlenku boje Íránu proti Západu. Konzervativci proto nahlíželi na volby v roce 1997 jako na rutinní akt potvrzující jejich sílu. S ohledem na nespokojenost veřejnosti na konci období vlády předchozího prezidenta Rafsandžáního se vláda snažila učinit několik reformních kroků, a povolila kandidaturu i liberálnější kandidátům. Z tohoto důvodu Rada dohlížitelů schválila kandidaturu Mohammada Chátamího. Chtěla tak uspokojit veřejné mínění, aniž by došlo k ohrožení stávající vlády. Volby v roce 1997 tak byly unikátní tím, že nebyly jen soutěží mezi různými frakcemi duchovních, šlo o reálnou politickou soutěž. Volební účast skoro třiceti miliónů Íránců znamenala, že voliči z různých částí politického spektra se rozhodli vyjádřit své názory prostřednictvím

---

<sup>59</sup> Abrahamian, 2008: 185.

politického procesu, tudíž lze hovořit o plné institucionalizaci volebního procesu v Íránské islámské republice.<sup>60</sup>

Mohammad Chátamí se narodil v roce 1942 do středostavovské rodiny ve městě Ardakán, v provincii Jazd v centrálním Íránu. Jeho otec, Rúholláh Chátamí, byl široce respektován pro svou zbožnost a progresivní názory. V roce 1961 odešel Chátamí studovat do Qomu, kde se stal žákem ájatolláha Chomejního. V roce 1965 nastoupil na univerzitu v Isfahánu, kde studoval filozofii. V roce 1978 byl vybrán do čela Hamburského Islámského institutu v Německu, který hrál důležitou roli v organizování revoluční činnosti íránské diaspory. Chátamího osobnost a názory oslovily široké spektrum obyvatel. Ačkoliv se příliš aktivně nezapojoval do revoluce, v 80. letech začal participovat v politických otázkách. V letech 1982-1992 působil jako ministr kultury a islámského vedení.<sup>61</sup> Již jako ministr kultury se snažil o liberalizaci a uvolnění kulturní scény. Mj. sponzoroval sekulární umělce a intelektuály a zasazoval se o odstranění cenzury tisku. Argumentoval, že cenzura podporuje ve společnosti zpátečnické a stagnující klima. Ve svých spisech dotýkajících se islámu obhajoval humanistický a tolerantní přístup k víře, což opět silně kontrastovalo s názory konzervativního kléru.<sup>62</sup> V roce 1992 v tichosti z postu ministra kultury odstoupil. Následně byl jmenován šéfem Národní knihovny Íránu a kulturním poradcem prezidenta Rafsandžáního, kde setrval až do svého zvolení prezidentem.<sup>63</sup>

---

<sup>60</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 130 – 133.

<sup>61</sup> Siddiqi, Ahmad: *Khatami and the Search for Reform in Iran*. Dostupné na: [http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04\\_siddiqi.html](http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04_siddiqi.html), 3. 4. 2012.

<sup>62</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 130 – 131.

<sup>63</sup> Siddiqi, Ahmad: *Khatami and the Search for Reform in Iran*. Dostupné na: [http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04\\_siddiqi.html](http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04_siddiqi.html), 3. 4. 2012.



Chátamí vyhrál volby se 70 % hlasů, přičemž volební účast se pohybovala kolem 80 %.<sup>64</sup> Jeho volební podpora šla napříč regiony i společenskými třídami. Jeho hlavními stoupenci byli, jak již bylo naznačeno, především vysokoškolští studenti, ženy, moderní střední třída a státní zaměstnanci. Nadšení pro reformy, které zapříčinilo Chátamího nebývalý úspěch, je nutné chápat v širším kontextu sociálních změn v předchozích desetiletích. Populační boom v počátečních letech revoluce vyprodukoval novou generaci voličů, dospívajících v období revolučního aktivismu a války, což u nich vyvolalo silnou touhu po pragmatismu, po nových pracovních možnostech a ekonomické prosperitě. Rovněž se zde promítly reformy z minulých let, které kladly důraz na vzdělávání, genderové otázky atd. To vše přispělo k posílení volební základny reformistů.<sup>65</sup>

Hnutí íránských reformistů a Chátamího stoupenců se brzy začalo označovat podle dne volebního vítězství jako Hnutí Druhého Chordádu (datum odpovídá 23. květnu)<sup>66</sup>. Po vyhraných volbách byl rovněž založen časopis *Chordád* (Květen) či noviny nazvané *Mošákerat* (Účast). (*Chordád* a *Mošákerat* brzy předčily konzervativní ustavená média *Kejhán* a *Ettelá'át*).<sup>67</sup>

S Chátamího zvolením se zcela změnila podoba veřejné diskuze.<sup>68</sup> V předchozích desetiletích byly klíčovými termíny revoluce, svatá válka, imperialismus, mučednictví či intoxikace Západem. Nyní byly klíčovými pojmy veřejného diskursu demokracie, pluralismus, modernizace,

<sup>64</sup> Z celkových 29 milionů lidí, kteří hlasovali, se pro prezidenta Chátamího vyslovilo 20 milionů obyvatel, z 26 provincií zvítězil Chátamí ve 24 (Clawson, Rubin, 2005: 127).

<sup>65</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 127 – 130.

<sup>66</sup> Clawson, Rubin, 2005: 127.

<sup>67</sup> Abrahamian, 2008: 186.

<sup>68</sup> Součástí činnosti proreformně naladěných intelektuálů a především studentů byl i vznik významného studentského hnutí, které mělo výrazný vliv na kulturní i politické dění v zemi. Více o tomto uskupení v následujícím článku: Raděj, Tomáš: 2003. Íránské studentské hnutí. *Mezinárodní politika*. 11/2003.

svoboda, občanská společnost, lidská práva, politická participace a zcela nové slovo občanství.<sup>69</sup> To byl kulturní obrat stejného významu jako islámská revoluce v roce 1979.<sup>70</sup>

Reformisté navázali na svůj volební triumf v roce 1997 třemi dalšími úspěchy. V roce 1999 získali 75% hlasů v komunálních volbách, v parlamentních volbách v roce 2000 získali 80% hlasů a získali tak 195 z 290 míst v *madžlesu*. V roce 2001 pak došlo ke znovuzvolení Chátamího do prezidentské funkce. Nyní byl Chátamí schopen naplnit kabinet svými příznivci. *The Economist* na tyto změny reagoval slovy: „*Írán, ačkoliv se jedná o muslimskou zemi prodchnutou náboženstvím a duchovními symboly, je stále antiklerikální země. V jistém smyslu připomíná některé římsko-katolické země, kde je náboženství samozřejmostí bez veřejné okázalosti, nicméně s nejednoznačnými pocity vůči kléru.*“<sup>71</sup> Jinými slovy reformisté s nadšenou podporou veřejnosti získávali kontrolu nejen nad místní samosprávou, ale také nad zákonodárnou a výkonnou mocí vlády.

### **3. 1. Islám, dialog a občanská společnost**

V Chátamího počínání, zvláště pak v mezinárodní perspektivě, má velký význam jeho koncepce dialogu mezi civilizacemi, kterou nepřímo reagoval na kontroverzní dílo harvardského politologa Samuela P.

---

<sup>69</sup> Abrahamian, 2008: 186 – 188.

<sup>70</sup> Abrahamian, 2008: 188.

<sup>71</sup> Abrahamian, 2008: 188.

Huntingtona. Ten v roce 1993 publikoval v časopise *Foreign Affairs* článek s názvem *Střet civilizací? (The Clash of Civilizations?)*<sup>72 73</sup>

Podle Huntingtonovy teze o „střetu civilizací“ lze svět po skončení studené války rozdělit na osm civilizačních okruhů, tj. euroatlantický, japonský, konfuciánský, islámský, hinduistický, slovansko-ortodoxní, latinsko-americký a africký.<sup>74</sup> Jednotlivé okruhy jsou porovnávány na základě specifických objektivních a subjektivních aspektů. Za objektivní rysy lze považovat kulturu, jazyk, historii a především náboženství společné danému okruhu. Jako subjektivní aspekt chápe Huntington sebeidentifikaci osob s danou civilizací. Dle jeho teorie v současném post-bipolárním světě nedochází ke vzájemnému spojování daných civilizačních okruhů. Naopak, sílí procesy globalizace a modernizace posilují rozdílné rysy civilizačních okruhů a jejich identit. V tomto ohledu je nutné rozlišovat mezi procesem modernizace a procesem „pozápadnění“. Pokud u civilizačních okruhů dochází k modernizaci a stávají-li se tak nedílnou součástí globalizačních procesů, neznamená to, že se tímto snaží připodobňovat Západu. Civilizace jsou tak dle Huntingtona i na počátku 21. století do značné míry izolované a vzájemně neslučitelné. Z tohoto důvodu se více než kdy dříve upínají ke svým vlastním kulturám a tradicím. Huntington z tohoto faktu vyvozuje, že tento kulturní determinismus bude hlavním faktorem vývoje pro budoucí světové dění a samozřejmě i zdrojem možných konfliktů, spíše než ideologické či ekonomické rozdíly mezi národy.<sup>75</sup>

---

<sup>72</sup> Huntington, Samuel: 1993. *The Clash of Civilizations?*. *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/48950/samuel-p-huntington/the-clash-of-civilizations>, 31. 3. 2012.

<sup>73</sup> Později byly Huntingtonovy myšlenky publikovány i v knižní verzi. Český překlad publikace vznikl v roce 2001. Viz. Huntington, 2001.

<sup>74</sup> Nálevka, Vladimír: 2002. *Konec dějin a střet civilizací*. *Britské listy*. Dostupné na: <http://blisty.cz/art/10470.html>, 14. 4. 2012.

<sup>75</sup> Černý, 2010: 303 – 304.

Chátamí se ve svém díle *Islám, dialog a občanská společnost (Islam, Dialogue and Civil Society)* <sup>76</sup> vymezuje vůči Huntingtonově chápání světa. Popírá negativní vliv kulturně-náboženských rozdílů na bezpečnostní a politickou situaci v globalizujícím se světě. Tvrdí, že právě vzájemný dialog civilizací je cestou, jak lze docílit celosvětové hodnotové syntézy. <sup>77</sup>

Již v průběhu prezidentské kampaně poukazoval Chátamí na některé přednosti západní civilizace, zatímco jeho konzervativní protikandidát Alí Akbar Náteq Núrí zastával tradiční vizi o zkaženém a materialisticky založeném Západu. Ve stejném rozporu byly Chátamího názory s postoji tehdejšího prezidenta a současného duchovního vůdce Íránu Alího Chámene'ího. Na teheránském summitu Organizace islámské konference (OIK) v prosinci roku 1997 proklamoval Chámene'í zkázu Západu způsobenou úpadkem jeho morálních hodnot. Chátamí naopak poukázal na úspěchy západního světa a konstatoval, že je vhodné se jeho výdobytky inspirovat. Právě na summitu OIK v roce 1997 navrhl Chátamí iniciativu na zahájení dialogu civilizací a kultur. <sup>78</sup>

Výše zmíněné názory jsou dokladem Chátamího liberálního uvažování, nicméně v žádném ohledu nevyjadřují jeho souhlas se západní, a zvláště Americkou dominancí. Chátamí odmítá západní nadvládu, která vlivem ekonomické a vojenské převahy po skončení studené války zapříčinila nerovnoměrné rozdělení moci. Z jeho výroků je evidentní strach z unipolárního nastavení mezinárodních vztahů v čele s dominantní supervelmocí – tedy USA. Jeho obavy vyplývaly z konkrétních událostí 90. let, kdy se USA snažily Írán politicky i ekonomicky izolovat v rámci tzv. doktríny „dvojího zadržování“. Chátamí tak upřednostňuje v mezinárodních vztazích multipolaritu. Za tímto

---

<sup>76</sup> On-line dostupné např. na: <http://www.al-islam.org/civilsociety/>

<sup>77</sup> Černý, 2010: 303 – 304.

účelem se během své vlády zasazoval o rozšíření spolupráce s Čínou, Ruskem ale i zeměmi Evropské unie.<sup>79</sup>

Chátamí své liberální reformy prosazoval i na nadnárodní úrovni. Valné shromáždění OSN rovněž přijalo v roce 1999 na základě íránského návrhu rezoluci 54/160, která uznala právo národů na ochranu a rozvoj jejich kultury a identity. Chátamí si byl vědom, že úspěch dialogu může být naplněn pouze v demokratickém prostředí mezinárodních vztahů. Proto definoval během teheránského summitu hlavní principy islámské občanské společnosti, v rámci níž by měla být respektována kulturní rozmanitost, měla by být založena na rovných právech občanů a především na transparentní a zodpovědné vládě. Islámská občanská společnost se tak měla stát nástrojem k dosažení jednoty občanů, spravedlnosti a rovnosti.<sup>80</sup> Dialog civilizací tak začal být chápán jako součást snah o vytvoření nového a spravedlivého mezinárodního řádu.

Nejvyšší představitelé států OIK schválili v květnu 1999 *Teheránskou deklaraci dialogu civilizací*, jež shrnovala pravidla a principy vzájemného dialogu. Mezi hlavními principy, na nichž by měl být dialog vystavěn, je zdůrazněna rovnost národů a názorová či hodnotová tolerance. Vzájemné kontakty civilizačních okruhů tak mají vést k nalezení společných hodnot. Jeho cílem tak není pouze ochrana specifické identity islámských zemí a jejich kultury ve světle globalizujícího se světa, ale i snaha dospět jeho prostřednictvím k novému nastavení mezinárodního dění, které pomůže zajistit bezpečnost, mír a prosperitu celému světu.<sup>81</sup>

---

<sup>78</sup> Bureš, 2001: 12.

<sup>79</sup> Problematika vývoje íránských zahraničně-politických vztahů bude podrobně rozpracována v kapitole 3.

<sup>80</sup> Bureš, 2001: 12.

<sup>81</sup> Bureš, 2001: 12 – 13.

Myšlenka vzájemného vlivu různých kultur se však v praxi neobešla bez úskalí. Konkrétní chápání a dopady dialogu civilizací mohou být ztíženy různým výkladem klíčových pojmů v různých civilizačních okruzích. V důsledku odlišného kulturně-historického vývoje neprošel islámský svět stejnými etapami vývoje jako např. Evropa. S ohledem na vlastní historický vývoj islámského světa tak mohou být některé termíny jako např. demokracie, lidská práva, občanská společnost, stranický pluralismus či dokonce svoboda chápány odlišně. Navíc zde přežívá zakořeněný předsudek, že všechny tyto pojmy jsou pozůstatek západního koloniálního systému. Výraznou komplikací na cestě k dialogu byl např. i fakt, že některé islámské země odmítly přijmout Všeobecnou deklaraci lidských práv<sup>82</sup> s argumentem, že je v rozporu s islámskými principy. Írán proto předložil nejvyššímu komisaři pro lidská práva v Ženevě návrh úpravy tohoto dokumentu pod názvem *Islámské perspektivy pro obohacení Všeobecné deklarace lidských práv*.<sup>83 84</sup>

Rok 2001 byl vyhlášen rokem dialogu mezi civilizacemi. Teherán se stal v tomto ohledu významným centrem mezinárodních debat a hlavním místem setkávání různých vládních i nevládních organizací usilujících o rozvoj dialogu. Z nejzajímavějších akcí to byl kupříkladu mezinárodní seminář nazvaný „*Dialog mezi asijskými civilizacemi: Současná odlišnost a budoucí konvergence*“ konaný na počátku roku 2001. Chátamí na něm zdůraznil potřebu formování občanské společnosti nejprve na státní úrovni a varoval před riziky dopadu globalizace na kulturní svébytnost asijských zemí. V průběhu roku proběhla řada dalších setkání, např. dialog mezi africkými civilizacemi, dialog mezi středoasijskými a

<sup>82</sup> *The Universal Declaration of Human Rights*, dostupné na: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> . 6. 4. 2012.

<sup>83</sup> Obsah tohoto pozměňovacího návrhu je již předem schválen členskými zeměmi OIK (Bureš, 2001: 12).

<sup>84</sup> Vedle tohoto pozměňovacího návrhu je nutné zmínit, že v otázce lidských práv byl již dříve Organizací islámské konference v Káhiře přijat ještě jeden významnější dokument - Deklarace lidských práv v islámu. *The Cairo Declaration on Human Rights in Islam*, dostupné na: <http://www.oic-oci.org/english/article/human.htm>. 6. 4. 2012.

kavkazskými civilizacemi nebo dialog civilizací Latinské Ameriky. Velké množství světových osobností, mezi nimi např. jordánský princ Hassan bin Talál, bývalý německý prezident Richard von Weizsäcker či palestinská aktivistka Hanán Ašráwí, se zavázalo k aktivní podpoře dialogu a slíbili předložit koncem roku 2001 oficiální výzvu k dialogu civilizací, která byla předána tehdejšímu generálnímu tajemníkovi OSN Kofi Annanovi.<sup>85</sup>

Myšlenkou „dialogu mezi civilizacemi“ se zabývá mnoho agentur a organizací, které ji, zejména po roce 2001, přijaly a snaží se tento koncept dále rozvíjet. Jednou z klíčových organizací navazujících na Chátamího koncepci je *Mezinárodní centrum pro dialog mezi civilizacemi* (ICDAC). To zastřešuje a koordinuje aktivity iránských organizací jakkoliv napomáhajících šíření koncepce dialogu, přičemž v největší míře se jedná o nevládní organizace. Podobné úsilí mj. probíhá i v rámci spolupráce barcelonského euro-středomořského partnerství nebo v rámci činnosti UNESCO<sup>86</sup>. Aktivity těchto organizací se snaží primárně zaměřit na znevýhodňované intelektuály, studenty, vědce, novináře či publicisty. Chátamí sám podotýká, že není možné usilovat o rychlé účinky koncepce dialogu. Reálným cílem jeho působení je postupná změna v myšlení, eliminace vzájemné nedůvěry a zažitých stereotypů. Tímto směrem je proto zaměřena aktivita i cíle ICDAC. Mezi praktické kroky organizace patří řada vzdělávacích akcí, vědecké semináře, publikační činnost atd.<sup>87</sup>

88

---

<sup>85</sup> Více o osobnostech, jež se zapojili do programu „Dialogu civilizací“ zde: <http://www.un.org/dialogue/background.html>.

<sup>86</sup> *Dialogue among civilizations* – *Background*, dostupné na: <http://www.unesco.org/dialogue/en/background.htm>, 31. 3. 2012.

<sup>87</sup> Bureš, 2001: 12 – 13.

<sup>88</sup> Vedle ICDAC a organizace UNESCO, které koncepci dialogu dále rozvíjí, je významná i organizace *Foundation for Dialogue among Civilizations* (FDC). Dostupné na: <http://dialoguefoundation.org/?Lang=en&Page=28.>, 31. 3. 2012.

### 3. 2. Mohammad Chátamí – vnitropolitická scéna

V průběhu Chátamího prvních let v prezidentském úřadu bylo reformní hnutí schopné přetransformovat se z marginálního intelektuálního proudu na silné politické hnutí.<sup>89</sup> Zastánci tohoto okrajového proreformního proudu se v íránské společnosti začali, jak již bylo nastíněno, profilovat na počátku devadesátých let a svými debatami o svobodě, respektu k lidským a občanským právům, a v neposlední řadě o vztahu náboženství a politiky otevřely prostor Chátamího úsilí.

Jednou z významných osobností demonstrujících proměnu intelektuální scény v tomto období byl myslitel a filozof Abdolkarím Sorúš. Ten byl v počátečních revolučních letech zastáncem tvrdé linie politiky, na univerzitě dokonce vedl „kulturní revoluci“ proti západnímu vlivu. Začal být kritizován konzervativními politiky v okamžiku, kdy ve svých spisech polemizoval o politizaci náboženství. On i jeho díla byli populární mezi intelektuály a zejména mladými kleriky, kteří rovněž zastávali názor, že přiblížení islámu politice mu ubližuje. Po tvrdé kritice byl Sorúš napaden členy Ansár-e Hezbollah a byl tak donucen upustit od veřejných projevů. Po Chátamího volebním vítězství se tyto intelektuální debaty ještě prohloubily a prolomily dlouholeté tabu v otázkách o vládě duchovních. Povzbuzeni reformní náladou začali i další liberální duchovní stále více polemizovat o Chomejního principu *velájat-e faqíh*. Např. filozof a aktivista Mohsen Kadívar, ač je sám klerikem, otevřeně označil princip *velájat-e faqíh* za neslučitelný s Koránem, šíitskou tradicí islámu i demokracií, kterou považoval za nejlepší cestu pro íránskou společnost. V roce 1999

---

<sup>89</sup> Chátamího reformní program byl však primárně zaměřen na politické a kulturní změny, méně pak na ekonomické otázky. Nutnost ekonomických reforem dominovala diskuzím v období vlády prezidenta Rafsandžáního, kdy se ekonomické otázky staly hlavním důvodem nespokojenosti veřejnosti. Politické otevření na konci devadesátých let tak mohlo být cestou k zefektivnění ekonomiky. Chátamího orientace na politiku a kulturu a malý zájem o hospodářský rozvoj tak byl zásadní chybou, neboť mnoho voličů doufalo právě v hospodářské zlepšení. Mj. to byl jeden



byl náboženským soudem poslán na 18 měsíců do vězení, avšak tento krok mu zajistil ještě větší popularitu.<sup>90</sup> V listopadu 1997 začal ájatolláh Montazerí volat po liberálním výkladu tohoto principu, po legalizaci politických stran a politické svobodě. Za tuto svou kritiku byl odsouzen k domácímu vězení, nicméně kritika ze strany liberálních duchovních neustávala. V Montazerího duchu se vyjadřovali např. již zmíněný Mohsen Kadívar, dále ájatolláh Džaláleddín Táherí, Mohammad Modžtahed Šábestarí či Hassan Júsefí Eškevárí.<sup>91</sup>

Chátamí se dále snažil o modernizaci Íránu, kterou započal již jeho předchůdce prezident Rafsandžání. Díky rostoucím státním příjmům z ropy byla Chátamího vláda schopná pokračovat v rozvojových programech v oblasti vzdělávání, elektrifikace měst, bydlení, rozvoje venkova i jaderných zařízení. Např. v roce 2000 mělo 94% obyvatel Íránu přístup ke zdravotnickým zařízením a zdravotně nezávadné vodě, 97% populace v rozmezí mezi 6 až 29 lety bylo gramotných, dětská úmrtnost byla nejnižší na Středním východě a ženy tvořily na univerzitách 63% studentů.<sup>92</sup>

V domácí politice liberálové v *madžlesu* schválili více než 100 reformních zákonů, které měly jednak liberalizovat íránskou společnost, a zároveň jimi reagovali na mezinárodní tlak. V tomto ohledu byly např. přijaty zákony, které explicitně zakazovaly všechny formy mučení a fyzického nátlaku. Byl též prosazen nárok politických vězňů na právní poradenství či advokáta, soudní proces mohl být vedený pouze soudci s nejméně desetiletou praxí a vězňům byl umožněn kontakt s rodinami. Byl založen speciální nezávislý soud pro řešení otázek nactiutrhání a cenzury tisku. V rámci změn v politickém aparátu se reformisté snažili

---

z faktorů, které umožnily populistické konzervativní vládě odolávat reformnímu tlaku (Gheissari, Nasr, 2006: 135 – 136).

<sup>90</sup> Clawson, Rubin, 2005: 128.

<sup>91</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 135.

přenést pravomoc kontroly nad volbami z Rady dohlížitelů na ministerstvo vnitra. Argumentovali tím, že ústava dává Radě dohlížitelů pravomoci na volby pouze dohlížet, ne do nich zasahovat a upravovat je. Někteří poslanci hovořili o nutnosti referenda z důvodu posílení demokratických prvků ústavy.<sup>93</sup>

Celkové uvolnění na politické a společenské scéně rovněž přispělo k výraznému posunu v právech a postavení žen. Ženám bylo umožněno díky státním stipendiím studovat, a to i v zahraničí, v zaměstnání bylo ženám povoleno nosit šátek místo čáadoru a školačky směly nosit barevné oblečení. Hlasováním dokonce prošel program přímo odporující tradičnímu výkladu šaríi. Byly odstraněny profesní rozdíly mezi muži a ženami, mezi muslimy a nemuslimy v otázkách svědectví u soudu a udělení finančního odškodnění za škody. Byl zvýšen zákonný věk dívek pro uzavírání manželství na 15 let a ženy se znovu mohly podílet na soudnictví státu. Ženy byly zrovnoprávněny s muži v rozvodovém řízení a získaly právo péče o dítě po rozvodu do sedmi let věku dítěte. Nikdy předtím na Středním východě svobodně zvolený parlament tak opovážlivě nenapadl a nezpochybnil základní principy islámského práva *šarí'a*. Írán navíc ratifikoval úmluvu OSN o odstranění všech forem diskriminace žen. Liberální diskurs byl ještě posílen udělením Nobelovy ceny míru íránské obhájkyni lidských práv Šírín Ebádí, a když ájatolláh Júsaf Saná'í, jeden z nejoblíbenějších žáků ájatolláha Chomejního, vyšel s veřejnou podporou ženských práv. Ve svém projevu proklamoval, že zákon nesmí dělat rozdíly mezi muži a ženami a že ženy by dokonce měly mít právo stát se prezidentkami, vrchními soudkyněmi i nejvyššími duchovními vůdkyněmi země.<sup>94</sup>

---

<sup>92</sup> Abrahamian, 2008: 188 – 189.

<sup>93</sup> Abrahamian, 2008: 190.

<sup>94</sup> Abrahamian, 2008. 190.

Intelektuálové a členové disentu se nenechali zastrašit ani organizovaným řetězcem vražd, ke kterým došlo v listopadu a prosinci roku 1998. V Íránu převládal názor, že za těmito činy stojí stoupenci konzervativní linie politiky, především pak členové Ministerstva zpravodajství a bezpečnosti (MOIS/VEVAK), kteří se snažili těmito kroky zdiskreditovat Chátamího pověst. Po silné konfrontaci se však Chátamímu podařilo situaci vyřešit a v MOIS následovaly masivní čistky.<sup>95</sup> <sup>96</sup> Byla omezena činnost jednotek *basídž*, které pronásledovaly příslušníky střední třídy, zejména mládež, za poslouchání hudby, sledování satelitních vysílání, pořádání soukromých večírků, či za neúplné zahalení vlasů. Evropská média však poukazují na problematickou činnost jednotek *basídž* např. v severních předměstích Teheránu a dodávají, že u nižších dělnických tříd, zejména v místních slumech, zůstávají *basídž* dále oblíbení pro svou zbožnost a patriotismus.<sup>97</sup>

Reformisté rovněž přispěli k rozvoji nevládních organizací a kulturních zařízení: místních klubů, divadel, kulturních center a zejména tisku. Na kulturním poli měl v této době Írán velký úspěch i díky filmové produkci, jež byla rovněž hojně dotována státem. Íránské filmy byly oceněné mj. i na MFF v Benátkách i Cannes.<sup>98</sup>

---

<sup>95</sup> Axworthy, 2009: 206 – 207.

<sup>96</sup> Bezpečnostní síly však pokračovaly v zastrašování intelektuálů tím, že napadaly reformistická setkání a umlčovaly prominentní disidenty. Brutální vražda veterána Národní fronty Dárijuse Forúhara a jeho manželky v roce 1998 vedla k širokému odsouzení vzpurných elementů uvnitř bezpečnostních složek. V roce 1999 byl spáchán další atentát na Chátamího poradce a reformistického stratéga Sa'ída Hadždžáríjána. Tento čin vyvolal rozsáhlé studentské demonstrace, které byly potlačeny bezpečnostními složkami. Studentské demonstrace v listopadu 2002 na protest proti trestu smrti uvaleného na univerzitního profesora Hášema Aqádžariho za údajné rouhání byly umlčeny podobným způsobem, stejně jako protesty v roce 2003 za větší politická práva (Gheissari, Nasr, 2006: 138).

<sup>97</sup> Abrahamian, 2008: 191.

<sup>98</sup> Abrahamian, 2008: 191.

### 3. 3. Mohammad Chátamí – zahraniční politika

V zahraniční politice zahájil Chátamí kampaň s cílem zlepšit vztahy Íránu s dalšími státy, a to jak v regionech Blízkého a Středního východu, tak v Evropě a USA.

Základním pilířem íránské zahraniční politiky od islámské revoluce do smrti ájatolláha Chomejního v červnu roku 1989 byla v duchu revoluční ideologie snaha o izolaci od západního světa a jeho vlivu. Tento přístup byl charakteristický snahou o „vývoz revoluce“, zaměřený zejména na arabské země. Projevil se mimo jiné podporou šíitské komunity v Iráku během irácko-íránského konfliktu či šíitských militantních hnutí, zejména Hizballáhu v Libanonu. Z americké politické perspektivy byly tyto kroky považované za podporu terorismu. Za největšího nepřítele islámské revoluce či „velkého satana“ byly označeny Spojené státy, které podporovaly režim dynastie Pahlaví, Izrael a proamerické režimy v některých arabských státech, zejména v Saúdské Arábii. Sovětský svaz, neboli „malý satan“, byl chápán jako významný konkurent a protiváha USA. Jak již bylo zmíněno, Chomejního radikalismus byl v období Chátamího prezidentské éry nahrazen koncepcí vzájemného „dialogu civilizací“. Ten představoval oproti koncepcím radikálního revolučního režimu významnou změnu, neboť nabízel alternativu v ideologickém přístupu k jiným státům. Uznal právo na existenci i jiných civilizací, nahradil džihád dialogem, respektoval hodnoty občanské společnosti a snažil se o jejich integraci do islámského světónázoru.<sup>99</sup>

---

<sup>99</sup> Gombár, 2000: 14.

Zlomovým okamžikem v geopolitickém postavení Íránu byl v tomto období nepochybně rozpad Sovětského svazu v srpnu roku 1991. Vznikem nezávislých států ve Střední Asii a na Kavkaze po rozpadu Sovětského bloku se podstatně transformovalo geopolitické okolí Íránu. Význam Íránu v regionu značně vzrostl i proto, že rozšířil svou sféru působení z tradiční oblasti Perského zálivu i do Střední Asie.<sup>100</sup> Chátamí pokračoval ve snaze rehabilitovat Írán v očích světového společenství, o což se částečně snažila již administrativa prezidenta Rafsandžáního. Základem zahraničně-politické koncepce prezidenta Chátamího se stal, stejně jako na domácí půdě, „dialog mezi civilizacemi“ a dodržování mezinárodního práva. Novým ministrem zahraničí se stal Sajjed Kamál Charrází, jenž po studiích ve Spojených státech dlouhou dobu zastupoval Írán v OSN. Jeho první vystoupení na 52. valném shromáždění OSN v září roku 1997 jasně vykreslilo nové priority íránské zahraniční politiky, založené na státní suverenitě, svobodě a národních zájmech. Od těchto principů se odvíjely postoje k dalším otázkám. Írán, jak již bylo nastíněno, prosazoval ve světovém uspořádání multipolaritu, stavěl se proti dominanci, přítomnosti a vlivu cizích velmocí v oblasti Zálivu, kladl důraz na zesílení spolupráce se státy Asie, Afriky i Evropy. V oblasti bezpečnosti usiloval o zlepšení vzájemných vztahů, zesílení regionální spolupráce a aktivní účast na řešení regionálních konfliktů. Patrná byla v období Chátamího vlády rovněž eliminace protiamerických a islamistických postojů.<sup>101</sup>

---

<sup>100</sup> Gombár, 2000: 14.

<sup>101</sup> Gombár, 2000: 15.

### 3. 3. 1. Regionální zahraniční politika

V oblasti Blízkovýchodního regionu došlo patrně k největšímu průlomům ve vztahu k Saúdské Arábii, tradičnímu regionálnímu rivalovi, dále pak došlo ke konsolidaci vztahů s dalšími státy Arabského poloostrova, a také s Egyptem či Jordánskem. V rámci posilování svého geopolitického postavení rozvinul Írán kontakty se státy ve Střední Asii, v oblasti Kavkazu a Kaspického moře. Právě tyto země začaly stále více chápat potenciál Íránu jako tranzitní země pro vývoz ropy, plynu a dalšího zboží z této geopoliticky významné oblasti. Jedním z řady kroků symbolizujících změny íránské zahraniční politiky bylo 8. vrcholné zasedání Organizace islámské konference (OIC) v Teheránu v prosinci roku 1997, kdy prezident Chátamí ve svém projevu blíže představil téma dialogu mezi civilizacemi.<sup>102</sup> Rychle se rovněž rozvíjela spolupráce s Ruskem, a to zejména v ekonomické a průmyslové oblasti.<sup>103</sup>

Důraz na lokální vazby nebyl v íránské zahraniční politice novým fenoménem. Írán tím usiloval o omezení vlivu cizích velmocí a o jejich vyloučení ze zajišťování bezpečnosti v oblasti Blízkého východu, aby zde nedocházelo k prosazování jejich zájmů. Příkladem dřívějších Íránských snah o spolupráci ve Střední Asii bylo založení Organizace pro hospodářskou spolupráci (*Economic Cooperation Organization*) v roce 1992, jejímiž členy se staly vedle Íránu i Turecko, Pákistán, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán. V rámci myšlenky posílení vlivu Íránu ve Střední Asii a současně eliminace USA se vytvořila

---

<sup>102</sup> Na zasedání OIC se v Teheránu v prosinci 1997 sešlo mnoho zástupců arabských států. Mezi nejvýznamnější hosty patřil Saúdskoarabský princ Abdalláh a lídr Organizace pro osvobození Palestiny Jásir Arafat. Nový přístup Íránu k okolním státům a mezinárodnímu společenství byl zřejmý od počátku zasedání. Mohammad Chátamí zástupce okolních států ujistil zejména o mírových úmyslech Teheránu a o ukončení „vývozu revoluce“ (Parsi, 2007: 204).

<sup>103</sup> Gombár, 2000: 15.

severojižní osa Rusko – Arménie – Írán, která konkurovala proti západovýchodní ose Washington – Ankara – Baku – Taškent. Důvodem těchto aliancí byl konkurenční boj o trasy ropovodů a plynovodů vedoucích ze Střední Asie, který se stal strategickou a hospodářskou prioritou pro geopolitické postavení Íránu v oblasti. Íránu se však nepodařilo nalézt ve Střední Asii spojence, neboť v nově ustavených státech po rozpadu SSSR, zejména v Ázerbájdžánu a Uzbekistánu, převážil sekularisticky orientovaný nacionalismus inklinující spíše ke spolupráci s Tureckem. V případě národnostně blízkého Tádžikistánu byla překážkou šíitská orientace íránského režimu. Pouze Turkmenistán systematicky usiloval o zajištění tranzitu přes íránské území. Aspirace ve Střední Asii nicméně nezměnily zájmy Teheránu v oblasti Zálivu, která zůstala i nadále prioritou íránské regionální politiky.

Za Chátamího éry byly rovněž posíleny vztahy s arabskými státy Rady pro spolupráci v Zálivu (GCC). Ministr zahraničí Charrází již v září roku 1997 vyjádřil úmysl oživit tyto vztahy a podniknout nové energičtější iniciativy. Apeloval na myšlenku, že výdaje za zbrojení by mohly být lépe využity v hospodářském rozvoji. Řada států Zálivu, i přes množství vstřícných kroků však i nadále vyjadřovala ve vztazích k Íránu obavy. Ty plynuly zejména z jeho velké mocenské disparity, z odvěké arabsko-perské rivality a ze starého sporu o ostrovy v oblasti Hormúžského průlivu.<sup>104</sup>

---

<sup>104</sup> Gombár, 2000: 15 – 16.

### 3. 3. 2. Írán a Evropa

Mezi priority íránské zahraniční politiky v období vlády Mohammada Chátamího patřilo bezesporu i navázání pozitivních vztahů se státy Evropské unie.

Prezident Chátamí se stal po svém zvolení prvním íránským státníkem od islámské revoluce, který několikrát osobně navštívil Evropu. Velkou pozornost vyvolala Chátamího návštěva Itálie v roce 1999, kde mj. přednášel na *European University Institute* ve Florencii, nebo návštěva rakouského a řeckého prezidenta v Íránu na podzim roku 1999. Značný význam měla návštěva Chátamího v Německu v červenci roku 2000, která vedla k oživení německo-íránských hospodářských kontaktů.<sup>105</sup>

Chátamí uskutečnil rovněž státní návštěvu Madridu a Paříže, kde na Pantheon položil věnec k poctě J. J. Rousseaua, E. Zoly či V. Huga. Ve snaze uklidnit světové mínění ohledně otázky mučení ujišťoval mezinárodní soudy i veřejnost, že se Írán už nebude uchýlovat ke kamenování a bude eliminovat tělesní tresty. V ekonomické sféře otevřel zemi zahraničním investicím, a to zejména v oblasti ropného průmyslu. Dále oznámil, že Írán podpoří řešení vzniku dvou států v Palestině, pokud se Palestinci a Izrael na tomto řešení dohodnou. Patnáct evropských zemí se v OSN usneslo nevalovat další sankce proti Íránu a OSN vyškrtlo Írán ze seznamu zemí porušujících lidská práva. Světová banka půjčila Íránu 232 miliónů dolarů na zajištění lepších zdravotnických služeb a kanalizace, a to bez souhlasu USA. Evropské, ruské a japonské firmy souhlasily s investicemi ve výši 12 miliard dolarů do těžby ropy a zemního plynu a automobilového průmyslu. Mezinárodní měnový fond ohodnotil

---

<sup>105</sup> Gombár, 2000: 15.



v roce 2003 Írán vysokými známkami za jeho fiskální reformy, a to zejména za snížení deficitu státního rozpočtu.<sup>106</sup>

Nejvýraznější překážkou iránsko-britských vztahů byla již zmíněná fatva na Salmána Rušdího vydaná na základě jeho kontroverzního díla Satanské verše. Tento spor byl vyřešen na podzim roku 1998 při setkání iránského ministra zahraničí Kamála Charrázího s jeho britským protějškem Robinem Cookem. Írán veřejně přislíbil, že nebude Chomejního fatvu považovat za směrodatnou a dodal, že zmíněný výrok byl osobním názorem zemřelého ájatolláha Chomejního a nikoliv názorem iránského státu či jeho lidu. Triumf národních zájmů nad ideologií nemohl být vyjádřen lépe.<sup>107</sup>

### 3. 3. 3. Írán a USA

Politika Spojených států vůči Íránu byla od roku 1979 determinovaná přerušением diplomatických vztahů v důsledku obsazení amerického velvyslanectví v listopadu roku 1979. Íránský anti-amerikanismus byl v 80. letech ještě posílen americkou podporou Iráku během konfliktu v letech 1980-1988. Spojené státy touto podporou usilovaly o zastavení šíření revoluce a doufaly v kolaps nově ustaveného iránského režimu.<sup>108</sup>

V důsledku vzájemného nepřátelství byla v 90. letech během administrativy amerického prezidenta Billa Clintona vůči Íránu (a rovněž vůči Iráku) uplatňována tzv. strategie „dvojího zadržování“ (*dual containment*)<sup>109</sup>, formulovaná v roce 1993 členem Rady národní

---

<sup>106</sup> Abrahamian, 2008: 189 – 190.

<sup>107</sup> Parsi, 2007: 204.

<sup>108</sup> Kozák a kol., 2009: 208.

<sup>109</sup> Gause, Gregory: 1994. *The Illogic of Dual Containment. Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 2. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/49686/f-gregory-gause-iii/the-illogic-of-dual-containment>, 20. 4. 2012.

bezpečnosti a pozdějším americkým velvyslancem v Izraeli Martinem Indykem:

„ Soudobý irácký i íránský režim je nepřátelský vůči americkým zájmům v oblasti. ... Dokud budeme schopni udržovat naši vojenskou přítomnost v oblasti, dokud se nám bude dařit omezovat vojenské ambice Iráku i Íránu, a dokud se budeme moci spolehnout na naše spojence v oblasti – Egypt, Izrael, Saúdskou Arábii, GCC a Turecko- budeme mít prostředky čelit oběma režimům, iráckému i íránskému.“ <sup>110</sup>

Je zřejmé, že se americký přístup opíral o americkou vojenskou přítomnost v oblasti Zálivu. V roce 1995 zavedl prezident Bill Clinton další opatření zakazující navazování obchodních kontaktů USA s Íránem. Americký postoj vůči Íránu přitvrdil zavedením druhotných sankcí v srpnu roku 1996 na základě tzv. *Iran and Libya Sanctions Act*<sup>111</sup> hrozících penalizací neamerických firem, které by investovaly více než 20 milionů dolarů do íránského ropného či plynového průmyslu.<sup>112</sup> V důsledku aplikace americké strategie „dvojího zadržování“ se Írán ocitl v mezinárodní izolaci.<sup>113</sup>

Strategie „dvojího zadržování“ však začala být z mnoha stran kritizována. Během roku 1997 řada bývalých amerických politiků argumentovala, že uvalené sankce téměř nemají vliv na jednání Íránu. Rovněž americká podnikatelská komunita začala organizovat protestní opoziční hnutí nazvané *USA Engage*, které zpochybňovalo užívání sankcí jako zahraničněpolitického nástroje amerického Kongresu. Zbigniew

<sup>110</sup> Gombár, 2000: 14 – 15.

<sup>111</sup> *Iran and Libya Sanctions Act* - ILSA, známý též jako D'Amatův zákon. *CRS Report for Congress: The Iran-Libya Sanctions Act (ILSA)*, dostupné na: <http://fpc.state.gov/documents/organization/66441.pdf>, 20. 4. 2012.

<sup>112</sup> Vzájemné vztahy obou států byly již poznamenány skutečností, že Clintonova administrativa zařadila Írán mezi „hlavní nepřátele míru v oblasti z důvodu podpory terorismu a ambicím získat nukleární, chemické a biologické zbraně.“ Tyto státy nesou označení „*rogue states*“ a spolu s Íránem sem byl zařazen Irák, Libye, Severní Korea, Kuba a Súdán (Gombár, 2000: 14).

<sup>113</sup> Gombár, 2000: 14 – 15.

Brzezinski zastává názor, že „*prodlužování vzájemného nepřátelství s Íránem není v zájmu Spojených států. Ke smíření musí dojít cestou vzájemného uznání strategických zájmů obou států na stabilizaci v oblasti Zálivu, Střední Asie a Kavkazu. Cílem zahraniční politiky USA by tak měl být silný, byť nábožensky založený Írán, nikoli však Írán fanaticky zaujatý proti Západu.*“<sup>114</sup>

Americký přístup a zavedení sankcí nepochybně způsobil Íránu politické i hospodářské problémy. Během roku 1997 se tak začalo ukazovat, že politiku Spojených států vůči oblasti Zálivu včetně Íránu je nutné přehodnotit. V první polovině roku 1998 administrativa Billa Clintona přijala některé kroky k modifikaci své politiky vůči Íránu. Americký analytik Anthony Cordesman v únoru 1997 konstatoval: „*V případě Íránu, Iráku a Libye zaujaly Spojené státy nepřátelské stanovisko k zemím, jejichž režimy sice představují reálnou, avšak omezenou hrozbu, a „démonizovaly“ je... Tvůrci americké politiky si nemohou namlouvat, že se jim podaří tyto státy naprosto izolovat, a nemá smysl s nimi zacházet jako se „zločineckými“ nebo „teroristickými“ v pravém slova smyslu.... USA žijí v morálně šedivém světě a nemohou uspět, snaží-li se ho přeměnit na černobílý.*“<sup>115</sup>

Pokud bychom porovnali přístup Spojených států a evropských vlád vůči oblasti Blízkého východu, lze zde pozorovat značné rozdíly. V americké zahraniční politice je kladen velký důraz na morální aspekty, zatímco evropské státy vychází z tradiční politiky národního zájmu. Proto nebylo rostoucí hegemonní postavení Spojených států v oblasti Zálivu po roce 1991 evropskými státy podporováno. Naopak, evropské státy začaly kritizovat zahraniční politiku USA a usilovaly o jejich změnu. Francie byla

---

<sup>114</sup> Gombár, 2000: 16.

<sup>115</sup> Gombár, 2000: 16.

hlavním kritikem sankcí namířených proti Iráku a Německo se v otázce evropsko-iránských vztahů zasazovalo o prosazování „kritického dialogu“ namísto izolace. Evropské státy rovněž pobouřilo zavádění amerických sankcí vůči neamerickým firmám, a toto jednání považovaly za narušení vlastních zájmů a porušení principů svobodného obchodu. Mezinárodní reakce na ILSA byla rovněž negativní. Evropské státy rovněž s USA polemizovaly v otázce potenciální iránské teroristické hrozby. Pokud jde např. o šíitské hnutí Hizballáh v Libanonu či palestinské hnutí Hamás, evropskými státy jsou vnímaná spíše jako lokální organizace, které ve vztahu k Izraeli jednájí bez ohledu na Teherán.<sup>116</sup>

K částečnému oteplení americko-iránských vztahů došlo právě v době působení prezidenta Chátamího. Jeho bezprecedentní interview pro CNN, které poskytl krátce po nástupu do prezidentské funkce v lednu 1998, představovalo radikální zlom v nepřátelských americko-iránských vztazích. Pouze čtyři měsíce po nástupu do funkce poskytl rozhovor významné korespondentce CNN Christian Amanpour, iránské rodačce, jež byla nucena po islámské revoluci opustit Írán.<sup>117</sup> Ve svém rozhovoru se snažil „oslovit americký lid“ a apeloval na vyřešení všech problémů mezi Washingtonem a Teheránem, včetně citlivých otázek terorismu. V rozhovoru řekl: *„Věříme ve svatý Korán, který říká, že zabití jednoho nevinného člověka je jako zabití všeho lidstva. Jak se může víra a ti, kteří se proklamují za její stoupence, připojit k vraždění nevinných lidských bytostí? Kategoricky odmítáme veškerá tato tvrzení...Terorismus musí být odsouzen ve všech jeho formách a projevech, vrazi musí být souzeni.“*<sup>118</sup>

---

<sup>116</sup> Gombár, 2000: 16.

<sup>117</sup> Text rozhovoru - Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami, dostupný na: <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/07/iran/interview.html>, 15. 3. 2012.

<sup>118</sup> Parsi, 2007: 204 – 205.

Dalším významným činem bylo vyjádření lítosti nad událostmi z roku 1979, tedy nad obsazením americké ambasády v Teheránu. Chátamí se zároveň distancoval od pálení amerických vlajek v Teheránu a anti-amerických hesel. Podotkl, že výše zmíněná gesta musí být chápána v širším kontextu jakési „bariéry nedůvěry“, která se mezi Íránem a USA v průběhu času vytvořila. USA byly připravené odpovědět. Martin Indyk sdělil novinářům, že Washington je ochoten navázat dialog s Teheránem a že respektuje íránskou vládu. Clinton byl nadšen touto myšlenkou i Chátamího osobností a odboural pomyslné nepřátelství těchto dvou zemí, jež trvalo 20 let. Ze strany americké vlády byly velmi významné zvláště tři kroky. Průlomovým se stal projev ministryně zahraničí Madeleine Albright, v němž Spojené státy nepřímo vyjádřily politování nad podporou americké CIA při převratu v Íránu v roce 1953, při němž byl sesazen premiér Mohammad Mossadeq. Rovněž byla v rámci vzájemného sblížování USA a Íránu navržena cestovní mapa. Další významné počiny vycházely přímo od amerického prezidenta Billa Clintona. Ten na tiskové konferenci vyjádřil pochopení nad íránskou antipatií k Západu, zapříčiněnou využíváním Íránu v dějinách ze strany západních mocností kvůli jeho geopolitickému a strategickému významu. Poslední krok přišel v předvečer americko-íránského fotbalového utkání ve Francii roku 1998. Clinton, stejně jako Chátamí, v živých vstupech oslovil Íránce s nadějí, že snad i toto sportovní klání pomůže ukončit křivdy a odcizení obou národů.<sup>119</sup>

Zlomovým obdobím v íránsko-amerických vztazích přišlo s nástupem administrativy George Bushe. Již v průběhu předvolebního boje Bushův tým kritizoval mírnou Clintonovu politiku vůči již zmíněným „*rogue states*“, poukazoval i na přílišný aktivismus v humanitárních misích a velký důraz, jenž byl kladen na ekonomickou stránku americké

---

<sup>119</sup> Parsi, 2007: 205 – 206.

zahraniční politiky. Po dobu prvních osmi měsíců se Bushova administrativa nesetkala s výraznějšími problémy. Již dříve diskutovaná otázka terorismu byla projednávána v tzv. panelu *Counterterrorism Strategy Group* (CSG). Na základě výstupů z tohoto panelu měl být vytvořen plán pro další postup v této problematice. Lze říci, že šlo o volné pokračování v krocích administrativy Billa Clintona. Zahraniční politika nového prezidenta se tak v otázkách Blízkého východu zprvu ubírala tradiční cestou příprav obecného rámce pro zahraniční politiku spolu s ustavováním nového kabinetu pro daný region.<sup>120</sup>

Ke změně koncepce zahraniční politiky USA vůči Íránu i regionu Blízkého východu došlo po událostech 11. září 2001. Bushova administrativa s Íránem bezprostředně po 11. září spolupracovala, mj. i v otázce svržení režimu Tálibán v sousedním Afghánistánu.<sup>121</sup> Po útocích spáchaných 11. září roku 2001 na americké obchodní centrum íránské vedení, a to nejen prezident Chátamí ale i nejvyšší vůdce Alí Chámene'í, odsoudilo teroristické útoky a lidé v ulicích Teheránu otevřeně projevovali pietními akcemi svou soustrast.<sup>122</sup>

Bushova nová doktrína byla definována na základě dvou faktorů: bojem proti terorismu a proti zemím, jež ho sponzorují a bojem proti šíření zbraní hromadného ničení (ZHN). Tyto otázky byly vyhodnocené jako nevýznamnější hrozby pro bezpečnost USA. Největší obavy v daném kontextu vyvolávaly zejména tři země – Severní Korea, Irák a Írán, které prezident Bush ve Zprávě o stavu unie v lednu roku 2002 označil za tzv.

---

<sup>120</sup>Hoder, Lukáš, Suchý, Petr: 2011. *Zahraniční politika USA vůči Blízkému východu v období administrativy George W. Bushe*, dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/redakce/tisk.php?lanG=cs&xsekce=52327&clanek=52700&>, 31. 3. 2012.

<sup>121</sup> Írán se po boku spojenců v Afghánistánu podílel na bojích proti Tálibánu, a to především při jednáních se Severní aliancí v otázkách přijetí demokratických ustanovení (Axworthy, 2009: 209).

<sup>122</sup> Axworthy, 2009: 209.

„osu zla“. <sup>123</sup> Toto zařazení s ohledem na předchozí spolupráci postrádalo logiku a do určité míry ho lze přisoudit vlivu neo-konzervativního křídla Bushovy administrativy, které již delší dobu volalo po změně politiky vůči íránskému režimu. <sup>124</sup>

„Osa zla“ v západních médiích vyvolala velkou odezvu a řadu kritických reakcí. Západní zpravodaj v Teheránu ve svém vyjádření k nastalé situaci řekl, že Bushova obvinění vrhají Írán do vleklé krize, která nahrává do karet Chátamího konzervativní opozici a zmrazila naděje na jakékoliv domácí reformy. Britský novinář prohlásil, že Bushův projev podnítil v Íránu anti-amerikanismus, a způsobil umlčení reformistů. *The New York Times* se k této situaci vyjádřil v podobném smyslu, když zveřejnil názor, že od chvíle, kdy zařadil prezident Bush Írán do „osy zla“, se konzervativci snaží využít oživeného nepřátelství s Amerikou, aby zamezili jakýmkoliv reformám. Tím byly snahy a úsilí prezidenta Chátamího o program reform na podporu demokracie ještě více oslabeny. Bushova řeč tak naplnila potřebu a odhodlání konzervativců získat moc a měla negativní vliv i na jednotnost reformního hnutí. Ačkoliv někteří nepřestali usilovat o demokracii a svobodu, jiní se začali stranit aktivní politice. Liberální euforie vyprchala. <sup>125</sup>

Poslední rána, která nadobro zmařila Chátamího snažení, přišla v roce 2003. Krátce po pádu režimu Saddáma Husajna v Bagdádu v roce 2003 se administrativa George Bushe rozhodla ignorovat íránskou nabídku bilaterálních rozhovorů, <sup>126</sup> které měly prostřednictvím Švýcarska vést k vyřešení sporných otázek ve vztazích obou zemí. Jednání se mělo

---

<sup>123</sup> Hoder, Lukáš, Suchý, Petr: 2011. *Zahraníční politika USA vůči Blízkému východu v období administrativy George W. Bushe*, dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/redakce/tisk.php?lanG=cs&xsekce=52327&clanek=52700&>, 31. 3. 2012.

<sup>124</sup> Kozák a kol., 2009: 209.

<sup>125</sup> Abrahamian, 2008: 192 – 193.

týkat zejména problematiky íránského jaderného programu, ale v plánu bylo i projednávání možného uznání státu Izrael. <sup>127</sup> Po Chátamího pomyslném pádu na domácí politické scéně se tak i jeho mezinárodní snahy proměnily v prach. <sup>128</sup>

---

<sup>126</sup> Bilaterální rozhovory měly být vedené dle návrhu tzv. Velkého ujednání – *Grand Bargain*. Javedanfar, Meir: 2009. *The grand bargain with Tehran*. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/mar/03/iran-nuclear-weapons>. 20. 4. 2012.

<sup>127</sup> Axworthy, 2009: 209.

<sup>128</sup> Parsi, 2007: 235.



#### 4. ODPOR KONZERVATIVNÍCH FRAKCÍ POLITIKY

V průběhu obou funkčních období v prezidentském postu byl Mohammad Chátamí nucen čelit odporu konzervativních frakcí íránské politické scény, které si i přes Chátamího počáteční úspěchy udržely kontrolu nad nejvýznamnějšími orgány politického aparátu. Následující kapitola shrnuje konkrétní kroky konzervativců proti Chátamímu a jeho reformnímu snažení, i reakce reformistů na tento neustálý tlak.

Na Chátamího zvolení v roce 1997 reagovaly konzervativní síly snahou o zmaření jeho liberalizačního úsilí a opětovného převzetí moci. Po celou dobu Chátamího působení probíhal mezi oběma frakcemi latentní konflikt. Jak již bylo řečeno, v parlamentních volbách v roce 2000 získali reformisté poprvé od islámské revoluce v roce 1979 více než dvě třetiny křesel v parlamentu a významně tak ohrozili mocenský monopol duchovních. Znepokojení konzervativního křídla íránské politiky bylo v tomto ohledu oprávněné, neboť jejich mocenské pozice se postupně zužovaly již od 90. let 20. století. Navíc podpora reformistů nebyla náhodná, naopak odrážela významnou změnu preferencí většiny obyvatel Íránu.<sup>129</sup>

Odpověď konzervativců na Chátamího zvolení přišla v období relativního otevření íránského politického systému, v době rostoucího politického uvědomění městské populace, hospodářského a kulturního aktivismu střední třídy, mládeže a žen. Navíc byl zvolen prezident, jehož mandát a podpora přicházela ze širokých mas společnosti. Prezidentský post je však pouze jedním z center moci v íránském establishmentu, a

---

<sup>129</sup> Souleimanov, Emil: 2004, Íránská předvolební vnitropolitická situace a zahraniční politika, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranska-predvolebni-vnitropoliticka-situace-a-zahranicni-politika.html>, 4. 4. 2012.

zdaleka ne tím nejvlivnějším.<sup>130</sup> Pravomoci prezidenta Chátamího byly po celou dobu jeho působení vytyčeny konzervativním vedením a institucemi, což mu propůjčilo jen omezený prostor k manévrování. V rámci již tak omezených pravomocí mu byla ponechána kontrola pouze nad některými vládními resorty. Mimo jeho plnou kontrolu zůstala ministerstva dohlížející na problematiku ropy či zahraničních vztahů. Ještě větší omezení panovala v otázkách soudnictví a ozbrojené moci.<sup>131</sup>

Konzervativní vedení v čele s nejvyšším duchovním vůdcem ájatolláhem Chámeneím se rychle uchýlilo k obraně tradiční bašty moci proti reformistickému vlivu. Mimo jiné došlo ke změně ve vedení Revolučních gard. Bylo zřejmé, že změna ve vedení Revolučních gard přišla právě ze strany konzervativců. Ti usilovali o omezení moci reformistů na tento významný orgán, který byl nadále využíván k prosazování a udržování konzervativních pozic. Noví představitelé Revolučních gard byli rekrutováni z řad veteránů íránsko-irácké války, tj. ideologicky soudržné skupiny, která sdílela sounáležitost k hodnotám islámské republiky. Chámeneí navíc zvýšil financování jejich výcviku, nákupu nových zbraní, platy, příspěvky na bydlení atd., zkrátka vše, co posílilo jejich vazby na duchovní vedení. Nový velitel Jahjá Rahím Safaví se rychle stal Chátamího předním kritikem. Revoluční gardy jakožto významný pilíř režimu se během Chátamího vlády důsledně zasazovaly o svůj vliv v politice, který neustále rostl. Zejména na konci Chátamího funkčního období lze o velitelích Revolučních gard hovořit jako o dalším mocenském centru s mnoha pravomocemi v politických kruzích.

---

<sup>130</sup> Siddiqi, Ahmad: Khatami and the Search for Reform in Iran. Dostupné na: [http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04\\_siddiqi.html](http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04_siddiqi.html), 31. 3. 2012.

<sup>131</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 136.

V parlamentních volbách v roce 2004 získali veteráni Revolučních gard téměř 30% míst v parlamentu.<sup>132</sup>

Rada dohlížitelů vetovala většinu návrhů zákonů s argumentem, že jsou v rozporu s právem šarí'a a ústavou. Podle průzkumů Rada dohlížitelů zamítla 80 – 90% zákonů přijatých v této době *madžlesem*. Během parlamentních voleb v roce 2000 Rada dohlížitelů zamítla kandidaturu několika set proreformních politiků,<sup>133</sup> a omezováním činnosti médií se snažila zmařit úsilí reformistů o změnu.<sup>134</sup> Justice omezila rostoucí počet novin a deníků, nakonec zavřela více než šedesát novin. Činnost konzervativců s sebou nesla i častá obvinění z odpadlictví.<sup>135</sup> Konzervativci se uchýlovali i k násilné likvidaci veřejných proreformních akcí. Revoluční gardy v roce 1999 krvavě potlačily protestní studentskou akci na Teheránské univerzitě. Během zátahu bylo zraněno asi sto studentů a došlo k rabování studentských kolejí<sup>136</sup>.

Násilné taktiky konzervativců šly ruku v ruce s využíváním soudnictví, aby tak ochromily Chátamího vládu a zastrašily celou výkonnou moc. V praxi tato myšlenka začala pokusem zatknout tehdejšího starostu Teheránu Gholámhosejna Karbásčího za údajnou korupci a úplatky v roce 1998. Karbásčí podporoval Chátamího již

<sup>132</sup> Již od roku 1921, kdy se dostal k moci Rezá Chán, měly armádní kruhy mnoho pravomocí, a tím i velký vliv v politice (Gheissari, Nasr, 2006: 136 – 137).

<sup>133</sup> Mezi blokoványi poslanci zazněl následující výrok: „*Naše revoluce měla přinést svobodu a nezávislost ve jménu islámu. Nyní jsou ale naše národní práva ve jménu islámu pošlapávána.*“ (Abrahamian, 2008: 192).

<sup>134</sup> Souleimanov, Emil: 2004, Íránská předvolební vnitropolitická situace a zahraniční politika, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranska-predvolebni-vnitropoliticka-situace-a-zahranicni-politika.html>

<sup>135</sup> Např. jeden historik byl obviněn ve chvíli, kdy tvrdil, že islám potřebuje protestantskou reformaci, kterou prošly v minulosti některé evropské země. Novinář byl zatčen za tvrzení, že nenalezl stopy *velájat-e faqíh* v Koránu, jiný novinář za zveřejnění průzkumu veřejného mínění, který potvrdil, že většina Íránců si přeje zlepšit vztahy s USA i navzdory faktu, že nedůvěřují Washingtonu (Clawson, Rubin, 2005: 130 – 131).

<sup>136</sup> 8. června 1999 byl proveden zátah jednotkami Ansáre-e hezbollah a policií na univerzitní studenty protestující proti cenzuře. Stovky tisíc lidí odhodlaných ke střetu zaplnily ulice. Chátamí se k celé události vyjádřil po dvou týdnech s výtkou proti zadržování a uvěznění části studentů. Tato epizoda je spojována se zklamáním lidí z Chátamího nečinnosti vůči praktikám a postupům konzervativního křídla vlády a zkorumpovaným revolučním institucím (Clawson, Rubin, 2005: 130 – 131).

v průběhu prezidentské kampaně, a stal se veřejnou ikonou zastánců pragmatismu a reform. Mj. se jako starosta podílel na založení novin *Hamšahrí*, které byly velice rozšířené a oblíbené pro svůj proreformní postoj. Karbásčího proces byl vysílán v televizi a byl napjatě sledován celou zemí. Potupný konec Karbásčího ve funkci starosty Teheránu byl prezentován jako varování pro ty, kteří se rozhodli napadat konzervativní elitu. Po procesu s Karbásčím docházelo k dalšímu omezování reformního tisku. V květnu 1999, bylo uzavřeno 19 reformních novin a řada předních reformistů, novinářů a intelektuálů byla zatčena. V létě roku 1999 vetoval nejvyšší vůdce veřejností silně očekávanou novelu zákona, jež prošla reformně naladěným parlamentem, a jež měla uvolnit tiskový zákon.<sup>137</sup>

Tváří v tvář zjevné popularitě reformního hnutí se konzervativní vláda uchýlila mimo jiné i ke zvýšenému pronásledování náboženských a etnických menšin. Etnické a náboženské menšiny do jisté míry podporovaly reformní hnutí, neboť pro ně bylo příslibem svobody a práv.<sup>138</sup> Na počátku roku 1999 iránské úřady zatkly 13 židů obviněných ze špionáže pro Izrael. Tento čin vyvolal konfrontaci na mezinárodním poli, což konzervativcům zajistilo prohloubení nedůvěry mezi Íránem a Západem a poukázalo na slabost Chátamího moci. Rovněž se zvýšila omezení jazyka Azarí, kterým hovoří turkické obyvatelstvo iránské provincie Západní Ázerbájdžán, a zacházení s Kurdy se zhoršilo natolik, že v roce 2001 všech šest členů *madžlesu* reprezentujících kurdskou menšinu na protest odstoupilo.<sup>139</sup>

Konzervativci se snažili navzdory reformním iniciativám posílit ideologické opory islámské republiky. V tomto ohledu získal Chámene'í

---

<sup>137</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 138 – 139.

<sup>138</sup> Koncem roku 1998 došlo k zátahu na budovy hnutí bahá'í, ve kterých docházelo již deset let pod záštitou bahá'í institutu pro vysoké školství k výuce. Příslušníci hnutí bahá'í mají v Íránu vedle dalších omezení zakázáno navštěvovat státní univerzity (Clawson, Rubin, 2005: 129).

podporu předních konzervativních duchovních v čele s ájatolláhem Mohammad-Taqí Mesbáh-Jazdíem a Ahmadem Džannátím. Tito muži dominovali Radě dohlížitelů, Radě expertů i justici, a prosazovali konzervativní výklad islámského práva a jeho důslednou implementaci. Chámene'í a jeho stoupenci viděli prezidentský úřad jako sídlo pragmatické politiky, tedy jako katalyzátor, jenž by mohl ohrozit či dokonce narušit cíle revoluce. Úkol zajistit věrnost islámské republice padl na ájatolláhy Džannátího a Mesbáh-Jazdího, kteří se stali vůdčími osobnostmi boje proti kritikům nejvyššího vůdce a mobilizovali milice a bezpečnostní síly, aby zastrašovaly proreformní stoupence. Rada dohlížitelů a justice tak postupně limitovaly činnost vlády a parlamentu v implementaci reforem a zákonů, zároveň byl omezen rozsah tiskových a publikačních svobod i dalších projevů občanské společnosti, které zažily rozkvět po roce 1997.<sup>140</sup>

#### 4. 1. Pochybnosti reformistů

V důsledku tlaku konzervativní duchovní elity stále více reformistů začalo zpochybňovat pravděpodobnost vnitřní přeměny islámské republiky, neboť od Chátamího očekávali výraznější změny. Někteří, jako např. spisovatel a novinář Akbar Gandží, hovořili o „zavedení limitů na teokracii“ a obhajovali agresivnější vymáhání principů právního státu a ochranu individuálních práv. Studentští vůdci mezitím na znamení protestu organizovali pouliční agitace a nepřímo napadali nejvyššího duchovního vůdce.<sup>141</sup>

Chátamí se však vyhnul přímé konfrontaci s jádrem teokratické islámské republiky, neboť vždy odmítal agresivní konfrontační politiku.

---

<sup>139</sup> Clawson, Rubin, 2005: 129.

<sup>140</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 137 – 138.

<sup>141</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 139.

V rámci tohoto uvažování nikdy nesouhlasil se změnami základních ústavních principů a ustanovení, ani nebyl ochotný stavět se otevřeně proti Chámene'ího autoritě tím, že by podpořil lidová hnutí. V roce 1999, než aby se stal vůdcem studentských povstání, raději napomenul vůdce studentský akcí, že vyvolávají konflikty a krvavé střety s bezpečnostními silami. Negativní reakci vyvolal i jeho příslib věrnosti teokratické ústavě islámské republiky, která byla v praxi v určitých částech v rozporu s vizí občanské společnosti a právního státu. Ve skutečnosti Chátamího volání po právním státě bez praktických ústavních změn jen posloužilo k posílení základů íránské ústavy. V tomto kontextu Chátamího rétorika nebyla ničím jiným, než obhajobou omezených principů občanské společnosti a většího pragmatismu ve vládních otázkách. On sám tento svůj postoj hájil argumentací, že ve svém jádře je íránská identita islámská a z toho důvodu nemůže být islám v íránské politice separován. Proto musí politická pluralita a občanská společnost najít své místo v kontextu této reality. Chátamího podřízenost Chámene'ímu rovněž svědčila o jeho nechuti překročit hranice ústavy islámské republiky. To však omezilo jeho schopnost být nadále vůdčí osobností v cestě za demokratizací Íránu, jež byla původně symbolem jeho prezidentské kampaně.<sup>142 143</sup>

Toto Chátamího váhání nicméně mělo negativní vliv na jednotu reformního hnutí. Posouvalo to požadavky reformistů od islámských reforem a respektu k pluralismu v hranicích ústavního rámce islámské republiky k debatám o demokracii pod novým ústavním pořádkem, který by striktně oddělil náboženství od politiky. Tím, že uvnitř samotných

---

<sup>142</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 139.

<sup>143</sup> Povaha změn Chátamího vlády byla spíše snahou o „přestavbu“ či transformaci a bývá přirovnávána ke snažení posledního sovětského prezidenta Gorbačova. Chátamí se uchyloval pouze ke změnám v rámci systému, jehož ideologické principy zůstaly nezměněné, a nikoliv o hluboké strukturální reformy. Chátamí takto získal od opozice označení „ájatolláh Gorbačov“ (Clawson, Rubin, 2005: 131).

reformních kruhů došlo k rozkolu a požadavkům na změnu stávajícího rámce reformní politiky, Chátamího autorita výrazně oslabila.<sup>144</sup>

Chátamí se snažil integrovat do politického i ekonomického dění v zemi střední třídy, tedy sociální skupiny spíše nakloněné demokratizačním změnám. S touto změnou však přišel v době, kdy vedení státu považovalo takovéto iniciativy za škodlivé pro stát a jeho zájmy, a tudíž bylo odhodláno jakýmkoliv způsobem monopolizovat svou moc založenou na principech revoluce. Tento Chátamího plán na přeměnu islámské republiky více demokratizačním směrem se ukázal být jako neudržitelný. Chátamí se tak musel rozhodnout, zda bude vystupovat a jednat jako tvář revoluce a islámské republiky nebo vůdce opozičních tendencí společnosti. Neochotně se přiklonil k první pozici, čímž se íránská cesta ke změnám uzavřela. Dle slov zahraničního pozorovatele v Íránu Chátamí neposkytl reformistům vůdcovství – byl spíše více jako jejich mluvčí. Nikdo jiný však neměl autoritu ani mandát se vůdcem stát. Reformní síly se tak postupně od Chátamího odcizily a ztratily naději na vnitřní transformaci islámské republiky skrze jejich aktivní participaci.<sup>145</sup> Výstižně okomentoval nastalou situaci íránský žurnalista Ahmad Zajdabádí: „ *mezi národem, který vystupuje se stále náročnějšími požadavky, a reformisty ve vládě, se utvořila mezera. Zdá se, že už nejsou schopni se navzájem podporovat.*“<sup>146</sup>

Rostoucí deziluze z Chátamího počínání byla ještě posílena hospodářskou situací. Ekonomika zůstala nevýrazným, druhořadým problémem. I přes výše zmíněný růst cen ropy, objem jejího vývozu poklesl, rostl státní zahraniční dluh, a došlo k opětovnému nárůstu nezaměstnanosti, zejména u mladých lidí, neboť počet zaměstnaných

---

<sup>144</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 139.

<sup>145</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 140.

Íránců se sice zvýšil o 2 miliony, ale počet lidí dosahujícího produktivního věku se zvýšil třikrát. Dlouho očekávaný plán hospodářské obnovy země byl velice progresivní v pojmenování problémů, ale velice strohý v návrzích na další řešení. Různé politické frakce se shodly na faktu, že ekonomika země je ve špatném stavu a jsou nutná radikální opatření. Rovněž duchovní vůdce potvrdil, že vládní prioritou by měla být ekonomika spíše než politické reformy. Nikdo však nebyl schopný a ochotný nastalým problémům čelit, ať už se jednalo o dotace na spotřební zboží nebo bující korupci, která odrazovala zahraniční investory.<sup>147</sup>

Již na konci Chátamího prvního funkčního období bylo zřejmé, že reformní hnutí ztratilo svou dynamiku a že konzervativci úspěšně využívají státní instituce k obraně před jakoukoliv radikálnější změnou. Frustrace z tempa, jakým se dařilo zavádět reformy, a Chátamího neochota ke konfrontaci s konzervativním vedením se odrazila ve výsledcích prezidentských voleb v roce 2001. Ačkoliv Chátamí získal 78% hlasů a drtivě tak porazil svého konzervativního protikandidáta Ahmada Tavakkolího, volební účast silně poklesla. Chátamího druhé funkční období bylo narušeno neustávající konsolidací moci ze strany konzervativců, i potvrzením myšlenky reformistů, že reformy by byly smysluplné pouze tehdy, pokud dojde ke změně ústavy. Bývalí revolucionáři jako již zmíněný Akbar Gandží neustále vyzývali k ústavní reformě. V dopisu, který psal z vězení, Gandží připustil, že vláda kléru má zažitě totalitní tendence. Tvrdil, že islámská republika se nemůže smysluplně reformovat bez zásadních změn a oddělení náboženství od politiky. Tato řada argumentů odrážela sekulární kritiku role islámu v politice, kterou zastávali mnozí intelektuálové, kteří již delší dobu zpochybňovali příslib islámských reforem jako cestu k demokracii.

---

<sup>146</sup> Souleimanov, Emil: 2004, Íránská předvolební vnitropolitická situace a zahraniční politika, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranska-predvolebni-vnitropoliticka-situace-a-zahranicni-politika.html>, 4. 4. 2012.



Sekulární hlasy rovněž volaly po rozhodující suverenitě v rukou lidí, nikoliv v rukou božích a božského práva. Výzvy k reformám v tomto smyslu směřovaly k obnovení suverenity lidí a moci držet vládu nad sebou samými. Šlo o požadavek o změnu základních ústavních principů islámské republiky.<sup>148</sup>

Vrcholu dosáhly konzervativní síly za Chátamího vlády v roce 2004, kdy v parlamentních volbách získaly kontrolu nad parlamentem.<sup>149</sup> K vyostření poměrů na íránské politické scéně došlo ještě před volbami, neboť v lednu téhož roku Rada dohlížitelů zamítla kandidatury 3533 z 8144 kandidátů, většinou proreformního smýšlení, včetně 83 tehdejších stávajících poslanců. Tento tah Rady dohlížitelů vyvolal politickou krizi. Omezení kandidatury reformních politiků způsobilo pokles volební účasti proreformně smýšlejících Íránců, tedy především městských obyvatel a mládeže. To zvýšilo proporcionalní podíl voličů podporujících konzervativní vládní kruhy.<sup>150</sup>

---

<sup>147</sup> Clawson, Rubin, 2005: 131.

<sup>148</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 140 – 141.

<sup>149</sup> Na příkaz justice bylo uzavřeno více než 20 novin a časopisů a tak i přes velkou vůli udržet při životě alespoň část svobodného tisku, byla svoboda tisku odsouzena represemi režimu k zániku. Zvláštní zpravodaj OSN odsoudil v roce 2004 „atmosféru strachu ve společnosti způsobenou neustálými represemi proti lidem vyjadřujícím kritické názory“ (Clawson, Rubin, 2005: 131 – 132).

<sup>150</sup> Souleimanov, Emil: 2004, Íránská předvolební vnitropolitická situace a zahraniční politika, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranska-predvolebni-vnitropoliticka-situace-a-zahranicni-politika.html>, 20. 4. 2012.

## 5. NÁSTUP ULTRA-KONZERVATIVCŮ

Jak vyplývá z předchozí debaty, v mnoha ohledech byla Chátamího vláda, i přes velké úsilí o prosazování demokratických principů, značně poznamenána snahou konzervativců o konsolidaci jejich moci. Debaty o demokracii, občanské společnosti či právním státě nebyly v Íránu v takovém rozsahu patrné nikdy více, než za Chátamího vlády, nicméně jejich aplikace a implementace byla zastíněna faktem, že otěže moci zůstaly v rukou autoritářských duchovních. Ti měli pravomoci v rozhodovacích a organizačních strukturách vlády. Konzervativci šli však ještě dále, než aby „jen“ zamezovali reformám. Vytvářeli novou koncepci mocenské struktury, která měla vycházet z duchovního vůdcovství, které by však bylo založeno na pragmatickém politickém programu a jeho vlivu na společnost a hospodářství. Konzervativci se během této konsolidace vyvarovali přílišnému důrazu na revoluční ideologii, jak tomu bylo v 80. letech, ani neobhajovali návrat k pevným strukturám a konceptům teokracie. Pod tlakem nuceného soutěžení s reformisty o legitimitu moci a podporu ve volbách přizpůsobili konzervativci své názory řešení sociálních požadavků. To vedlo k vzestupu „pragmatického autoritářství“, které znamenalo novou interpretaci vztahu státu a společnosti. Toto „pragmatické autoritářství“ stavělo jednak na koncentraci moci v úřadu nejvyššího duchovního vůdce a na větší soudržnosti ve vztazích mezi konzervativními duchovními a vojenskými složkami režimu, které měly silné ekonomické vazby na širší společnost. Konzervativní konsolidace proto nepřinesla monolitickou vládu ani ideologicky založenou totalitu.<sup>151</sup>

V jádru tohoto nového přístupu byla alternativní vize transformace, která se méně věnovala kultuře a kladla větší důraz na budování státu a jeho rozvoj. Oproti Chátamímu, který zdůrazňoval význam kultury, nový

---

<sup>151</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 142.

přístup konzervativců apeloval na širší veřejnost. Na konci prvního volebního období, tj. do roku 2001, bylo zřejmé, že Chátamí není schopen splnit sliby na kulturní scéně, ani není připraven zahájit konkrétní řešení ekonomických problémů. Konzervativci měli tedy možnost posunout vpřed svou politickou pozici v rámci ideologických hodnot islámské republiky, a to příslibem budování státu a jeho rozvojem. Mezery v politickém programu Chátamího se tak proměnily ve výhodu na politickém poli pro konzervativce.<sup>152</sup> Po roce 2001 proto přešli konzervativci ke strategii jednání o silné vládě, zlepšení státní ekonomiky a sociálních služeb a větší prosperitě. V parlamentních volbách v roce 2004 konzervativní politická frakce *Ábádgarán* byla jednoznačně orientována na otázky rozvoje Íránu. To podtrhuje i její jméno, neboť *Ábádgarán* znamená „Vývojáři“. Toto politické uskupení bylo vytvořeno zejména proto, aby upozornilo na nový diskurs a oficiálně prezentovalo konzervativce jako soupeře reformistů. Rovněž je důležité poznamenat, že v únoru 2004 během konání komunálních voleb nebyli proreformní kandidáti vyloučeni, a to i přes fakt, že volby probíhaly pod dohledem konzervativních kruhů. Reformní kandidáti byli poraženi konzervativní platformou, která ve svém programu opět zdůrazňovala efektivitu vlády s příslibem rozvoje a zlepšení sociálních služeb. Chátamí se ve svém politickém programu inspiroval zkušenostmi z Evropy a Latinské Ameriky, zatímco konzervativci se orientovali na země východní Asie, jejichž vlády podporují liberálně-ekonomické principy v kombinaci s určitou formou autoritářství a důrazem na tradiční asijské hodnoty. Představitelé konzervativního okruhu často hovořili o své vizi přeměnit Írán na „islámské Japonsko“ a odkazovali se na čínský model rozvoje, jež měl Írán následovat. Asijské modely vlády byly pro íránské konzervativní

---

<sup>152</sup> Nastalá situace dala konzervativcům možnost úspěchů ve volbách – do obecních zastupitelstev v roce 2003, do *madžlesu* v roce 2004 a konečně do prezidentského postu v roce 2005 (Abrahamian, 2008: 193).

představitelé atraktivní, neboť jim umožnily hovořit o ekonomickém růstu založeném na úzkém obchodně-vládním partnerství, a to s minimálním počtem reforem či zásahů. Tento druh vazeb by tak byl příslibem mnohem větší stability než ideologická shoda.<sup>153</sup>

Zajímavé na celé situaci je, že období Chátamího vlády bylo obdobím vnitřních změn jak pro reformisty, tak pro konzervativce. Oba bloky se snažily přizpůsobit sociálním změnám, které v průběhu Chátamího působení transformovaly íránskou politiku a reagovaly na otevření Íránu demokracii. Během tohoto období se rovněž částečně proměnila volební základna obou soupeřících bloků. Došlo k transformaci kontextu pro vzájemné vztahy politiky a společnosti, i proměně debat o následném vývoji a směřování Íránu. V tomto souboji prokázali konzervativci větší přizpůsobivost a z období Chátamího vlády vyšli jako silnější skupina s větší kontrolou nad řízením státu. Sílicí střední třída a vzrůstající se soukromý sektor sice byly příslibem podpory reformní vlny, ale v žádném případě nepředstavovaly možnost eliminace či zániku konzervativních sil a jejich vlivu. Schopnost přizpůsobit se společenským změnám byla důležitým faktorem vývoje v tomto období, a jak ukázaly prezidentské volby v roce 2005, bude i nadále odpovídat za nezdolnost konzervativní vlády. Jak konzervativci čelili rostoucím sociálním změnám v Íránu, byli schopni experimentovat se zakotvením jejich autority v různých prvcích budování státu a vlády i s podporou různých sociálních skupin. To mj. vyvolalo i soupeření uvnitř řad samotných konzervativců, jejichž blok nebyl na konci Chátamího vlády jednotný.<sup>154</sup>

Chátamího éra přinesla do popředí nejednotnost a rivalitu na íránské politické scéně. Proto, když se Írán chystal na volbu jeho nástupce, musela země opět čelit problémům, jejichž řešení mělo

---

<sup>153</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 143 – 144.

<sup>154</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 144 – 145.

zásadně ovlivnit další vývoj a směřování Íránu. Írán se v letech 1997-2005 zmítal mezi otázkou budování státu na jedné straně a podporou demokracie na straně druhé. V důsledku toho, jak Íránci sami v sobě hodnotili Chátamího éru a připravovali se na prezidentské volby v roce 2005, byla debatována řada zásadních témat: relativní síly a schopnosti státu, sociální otázky, instituce občanské společnosti, rozsah sociálních svobod a občanských práv, role náboženství v politice, oscilace mezi populistickými politiky a merkantilistickou ekonomikou, otázky nacionalismu a v neposlední řadě samozřejmě nový diskurs směřující od kulturních k politickým změnám.<sup>155</sup>

A tak století po Konstituční revoluci Íránci znovu diskutují základní směřování íránské politiky i celého státu. Není to z důvodu, že by se íránská politika mezi tím neproměnila, ale pomyslná osa diskuzí a historických změn zůstala stejná. Stejně, jako tomu bylo před sto lety, je hlavním tématem vybudování demokratického státu. Takového, který kombinuje vyvážený důraz na budování státu i demokratických principů. Nicméně je jasné, že dosud nebyly odstraněny z íránské politiky hlavní překážky pro demokratizaci a že klíčové budování státu a úsilí o sociální a individuální svobody se nespojily do jednoho lineárního procesu politických změn. Prezidentské volby v roce 2005 se ukázaly jako klíčová událost v soupeření těchto dvou „směrů“ plynoucích íránskou společností a politikou.<sup>156</sup>

V červnu roku 2005 byl prezidentem Íránské islámské republiky zvolen Mahmúd Ahmadínežád,<sup>157</sup> bývalý starosta Teheránu, bývalý člen

<sup>155</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 147.

<sup>156</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 147 – 148.

<sup>157</sup> Profile: Mahmoud Ahmadinejad, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4107270.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4107270.stm), 27. 2. 2012.

Revolučních gard a velitel basíďž jednotek.<sup>158</sup> Stal se tak šestým prezidentem Íránské islámské republiky, a jako první z řad prezidentů od roku 1981 nepocházel z řad kleriků. Ahmadínežádovo zvolení potvrdilo konsolidaci moci v rukou konzervativců. Pro společnost tak volby znamenaly návrat do post-revoluční éry, jejíž hodnoty začaly znovu definovat běh politiky. Výsledky voleb však otevřely nové trhliny v íránské politice a vyvolaly nové otázky ohledně vyhlídek demokracie.<sup>159</sup>

---

<sup>158</sup> Již ve funkci starosty Teheránu prosazoval Mahmúd Ahmadínežád silný náboženský konzervatismus a populismus, které jsou pro jeho názory a vystupování charakteristické dodnes. Jako teheránský starosta např. prosadil oddělené výtahy pro muže a ženy na úřadech v hlavním městě nebo pohřbení obětí íránsko-irácké války na teheránském náměstí (Ondřej, Rojčík: 2006. Íránský jaderný program: řešení v nedohlednu. *Revue Politika* 5/2006. Dostupné na: <http://www.cdk.cz/rp/clanky/316/iransky-jaderny-program-reseni-v-nedohlednu/>, 27. 3. 2012).

<sup>159</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 148 – 149.

## 6. VÝZNAM PREZIDENSKÉ VOLEBNÍ KAMPANĚ 2005

Prezidentské volby v roce 2005 ukončily vládu prezidenta Chátamího i proreformního křídla íránské politiky. V následující kapitole bude zhodnocen průběh voleb a především předvolební kampaně, která vykresluje zásadní vnitřní změny na domácí politické scéně.

Volby byly jedinečné v tom, že problémy, které kampani dominovaly, nebyly nakonec ty, které rozhodly o výsledku voleb. Velká část kampaně byla ovládána diskuzemi o reformě a požadavcích střední třídy a mládeže. Nicméně již výsledek prvního kola voleb přesunul debaty k problematice třídních problémů a socioekonomickým stížnostem nižších tříd a znevýhodněných provincií. Účinky privatizace a růst vlivu soukromého sektoru vedly k ekonomickým rozdílům ve společnosti, což opět nahrávalo populistické rétorice konzervativních kandidátů. Tak byla poptávka po reformách v roce 2005 vyměněna za revoltu nižších sociálních tříd.<sup>160</sup>

Stejně jako v předešlých prezidentských volbách zasáhla do jejich průběhu výrazně Rada dohlížitelů. Po vyloučení „nezpůsobilých“ kandidátů se o prezidentský post utkalo 6 respektive 8 kandidátů. Nejprve byli vyloučeni všichni reformní kandidáti mimo Mehdího Karúbího a samozřejmě všechny ženy. Později byla nejvyšším vůdcem povolena kandidatura ještě reformním kandidátům Mostafovi Mo'ínovi a Mohsenu Mehralízadeovi. Z konzervativního politického spektra se o prezidentský úřad ucházeli Alí Lárídžání, bývalý šéf Televizního a rozhlasového vysílání Islámské republiky a zástupce nejvyššího vůdce v Nejvyšší radě národní bezpečnosti, dále Mohammad Báqer Qálíbáf – bývalý šéf policejních sil, Mohsen Rezá'í – velitel islámských revolučních gard,

---

<sup>160</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 149 – 150.

starosta Teheránu Mahmúd Ahmadínežád a Alí Akbar Hášemí Rafsandžání.<sup>161</sup> Nicméně od počátku voleb bylo zřejmé, že se jedná o souboj tvrdé a umírněné linie konzervativců a reformisté byli tolerováni jen kvůli hladkému průběhu voleb.<sup>162</sup>

## 6. 1. „Konzervativci“ a reformisté

Tvrdá linie konzervativců se tradičně zaměřila na populistickou rétoriku zaměřenou na městskou chudinu, nižší třídy a obyvatele znevýhodněných provincií, a naprosto se rozešla s jakýmkoliv zaměřením na požadavky střední třídy a soukromého sektoru, které ovládaly politiku od roku 1997. Za největší problémy íránské společnosti označovali konzervativci vedle nezaměstnanosti a chudoby především protekcionismus, korupci a rovněž morální úpadek íránské mládeže.<sup>163</sup>

Reformní kandidáti pokračovali *de facto* tam, kde Chátamí skončil, tedy sliby politických změn, kulturních svobod, občanské společnosti a zlepšení postavení žen. Proklamovali, že participace ve volbách, je jediným způsobem, jak zabránit úpadku a nezdaru Chátamího zisků a jak udržet nastartované reformy. Nevyřčen však zůstával argument, že dosahování těchto cílů by bylo mnohem složitější, neboť konzervativní opozice byla nyní mnohem lépe organizovaná a mocnější, než při prezidentských volbách v roce 1997. Z tohoto důvodu bylo proto obtížné, nalákat proreformní voliče, kteří již trpěli deziluzí z předešlých období a raději se vyslovili pro bojkot voleb. Po intenzivních debatách se členy disentu a po oslovení okrajových skupin společnosti, jako jsou např. sunnitské skupiny, byli reformní kandidáti schopni částečně rozšířit svou volební základnu, nicméně stále byli vystaveni hrozbě bojkotu. Řada

<sup>161</sup> Bumbálek, Cyril: 2005, Íránské prezidentské volby 2005. Dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranske-prezidentske-volby-2005.html>, 4. 4. 2012.

<sup>162</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 150.

<sup>163</sup> Bumbálek, 2005: 20.



intelektuálů, jako již několikrát zmíněný Akbar Gandží, spolu s disidentskými skupinami v zahraničí, se přiklonili k bojkotu prezidentských voleb. Sám Gandží argumentoval, že bojkot je jedinou cestou, jak pokračovat v rozvoji reform, že je nutné zpochybnit legitimitu vládnoucího režimu a je nutné vyjít ze slepé uličky, do níž se reformní hnutí v Íránu dostalo.<sup>164</sup>

## 6. 2. „Pragmatictí konzervativci“

Kandidáti, proti nimž se reformisté primárně stavěli, tj. nekompromisní a konzervativní Lárídžání a Ahmadínežád, nebyli během voleb prominentní a nedefinovali témata, na nichž kampaň stála. Daleko významnější byli umírnění a pragmatictí konzervativci, Rafsandžání, Rezá'í a Qálíbáf, kteří v různé míře překračovali hranice mezi reformismem a konzervatismem a kteří svými programy zmátli reformní platformy. Byli totiž schopni redefinovat náhled na reformy. Nepřiklonili se k obhajobě revoluční ideologie a teokracie nebo militantní zahraniční politice, naopak jejich kampaně měly téměř sekulární tón a pomlčely o islámské tématice. Sami sebe prezentovali jako „reformní fundamentalisty“, kteří jsou zavázáni principům islámské republiky, nicméně jsou schopni přijmout aspekty Chátamího reformního programu. S tím souvisel příslib hospodářského růstu, lepšího životního standardu, silné a odpovědné vlády, která by řešila sociální problémy, a spolupráce s okolním světem ovšem s důrazem na íránský nacionalismus. Pod pojmem „silná vláda“ se navíc zdůrazňovala schopnost této vlády spolupracovat s nejvyšším vůdcem, což by eliminovalo chaos, který byl charakteristický pro pat Chátamího reformní administrativy.<sup>165</sup>

---

<sup>164</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 150 – 152.

<sup>165</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 151 – 153.

„Konzervativní poselství“ v programech pragmatických konzervativců v sobě neslo příslib odpovědnosti a transparentnosti vlády a vizi agresivního vývoje země. Chátamiho vládu napadaly za neuspokojivý ekonomický výkon, a poukazovaly na cíle, jichž samy dosáhli během jeho působení. Zejména byl kladen důraz na rozvoj jaderného programu navzdory mezinárodním ekonomickým sankcím. Slib rozvoje země byl založen na nacionalistické rétorice, tedy jako realizace iránských národních aspirací a jeho představení se jako velmoc.<sup>166</sup> Program konzervativců byl bezpochyby přizpůsoben i generačním změnám ve společnosti, již nyní dominovala mladá generace lidí, kteří se narodili po revoluci nebo dokonce i po konci Chomejního éry. Právě jí musela být kampaň přizpůsobena, neboť zde již dominovaly jiné hodnoty a myšlení než u generace, která zažila počáteční období islámské revoluce. Nová tvář umírněné konzervativní politiky v Íránu tedy již nebyla definována ideologií revoluce, ale důrazem na nacionalismus, pokrok a budování státu.<sup>167</sup>

V prvním kole prezidentských voleb zvítězil Rafsandžání s 21 % hlasů, následován Mahmúdem Ahmadínežádem s počtem 19% hlasů. Proti výsledkům voleb se sice zvedla vlna nespokojenosti, nicméně nebylo možné popřít skutečnost, že konzervativní kandidáti, kteří byli trvale na dně průzkumů veřejného mínění, měli otevřenou cestu do druhého kola voleb. Zejména jim pomohl fakt, že ve volební kampani zohledňovali ekonomický status nižších společenských tříd, který byl u ostatních kandidátů přehlížen. Zatímco tedy všichni využívali barevných reklam a transparentů se záměrem oslovit v té době významnou střední třídu, Ahmadínežádova prostá kampaň, jeho pokorná image a sliby o přerozdělování bohatství a státních dotací byly tím, co napomohlo jeho

---

<sup>166</sup> Rezá'í hovořil o regionálním významu Íránu, zatímco Qálíbáf slíbil vydobýt Íránu mezinárodně uznávaný status (Gheissari, Nasr, 2006: 153).

<sup>167</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 153 – 154.

vítězství, neboť se dostal zpět k samotnému fundamentu revoluce – oslovit nejnižší vrstvy, které se cítily ukřivděné.<sup>168</sup>

Mahmúd Ahamdínežád byl a dodnes je svou politickou orientací řazen mezi ultrakonzervativce, kteří bývají označováni jako ideologičtí konzervativci. Mezi základní rysy jejich programu patřila oddanost principům islámské revoluce, důraz na dodržování mravních a morálních zásad islámu a požadavek dodržování islámského práva. Ahmadínežád byl podporován nejvýznamnější konzervativní frakcí íránského parlamentu - Aliancí budovatelů islámského Íránu (persky E'teláf-e ábádgarán-e írán-e eslami), dále se těší podpoře islámských milicí *basídž* i Revolučních gard.<sup>169</sup>

Výsledky prvního kola rychle změnilý ráz kampaní i jejich centrální otázky. Rafsandžáního kampaň i nadále odrážela zájmy a požadavky středních tříd, tedy požadavky kulturních reformů a politického otevření. Byl podporován reformními intelektuály a politiky ve snaze zabránit Ahmadínežádovu vítězství, které by, dle jeho slov, vrátilo zemi k militantnosti prvních let revoluce, a kterou reformisté označovali jako „talibanizaci“ Íránu. Také se obával, že Ahmadínežádovo vítězství by zmrazilo veškeré ekonomické reformy, které proměnily íránskou ekonomiku od roku 1989. Dilema, jemuž byli reformisté i pragmatičtí konzervativci nuceni nyní čelit, bylo, že volby se nyní orientovaly na socioekonomické problémy a rozhořčení chudší části obyvatel.<sup>170</sup> Tento problém zkomplikoval možné vítězství bývalému prezidentu Rafsandžánímu, který byl v očích mnoha Íránců ikonou zkorumpované politiky.<sup>171</sup>

---

<sup>168</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 154.

<sup>169</sup> Bumbálek, 2005: 21.

<sup>170</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 156.

<sup>171</sup> Axworthy, 2009: 210.

Faktorů, které ovlivnily Ahmadínažádovo vítězství, bylo několik. Klíčová však byla skutečnost, že mnoho Íránců již ztratilo víru v reformní establishment, který zanedbával ekonomické poměry v zemi. Pro drtivou většinu obyvatel se tedy ekonomická situace nejen nezlepšila, ale miliony Íránců se stále ocitalo na hranici chudoby. Rovněž vinili vládu z nerovnoměrného disponování se státními příjmy, a to především z ropného průmyslu, kvůli kterému se nenávratně prohloubila propast mezi chudými a bohatými.<sup>172</sup>

Na všechny tyto faktory zareagoval Ahmadínežád již v předvolební prezidentské kampani. Prezentoval sám sebe jako „outsidera“, muže z lidu, jednoho z utlačovaných, které revoluce slíbila posílit. Sliboval boj s korupcí, politickou a ekonomickou nadvládou osobností první generace revoluce a samozřejmě redistribuci majetku ve prospěch chudých. Poukazoval veřejně na své úspěchy v pozici starosty Teheránu a sliboval efektivní a transparentní vládu. Na rozdíl od jeho oponentů zdůrazňoval budoucnost Íránu založenou na jeho historických kořenech, tedy na islámském socialismu. Jeho volební program se líbil městské chudině a obyvatelům znevýhodněných provincií, kteří neměli žádný prospěch z privatizační strategie Chátamího vlády, a kteří nostalgicky vzpomínali na státem kontrolovanou ekonomiku osmdesátých let. Jeho populistická kampaň a souznění s masami mu proto ve druhém kole voleb přinesla vítězství. Zvítězil s počtem 62% hlasů, Rafsandžání získal 35%. Znepokojení ekonomickými otázkami vyhrálo nad touhou po reformách.<sup>173</sup> Prezidentské volby v roce 2005 se tak díky naprosté změně diskursu v íránské politice staly stejně významným mezníkem, jakým byla výhra prezidenta Mohammada Chátamího v roce 1997.

---

<sup>172</sup> Bumbálek, Cyril: 2005, Íránské prezidentské volby 2005. Dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranske-prezidentske-volby-2005.html>.

<sup>173</sup> Gheissari, Nasr, 2006: 156. – 157.

## 7. ZÁVĚR

Působení Mohammada Chátamího v prezidentském postu v letech 1997 - 2005 se stalo významným mezníkem v moderních dějinách Íránu.

Dobová situace, do níž Mohammad Chátamí vstoupil, byla značně komplikovaná. Po roce 1979 se země zmítala v porevolučním chaosu a ekonomický a hospodářský růst se stal až marginálním faktorem vývoje. Země byla do roku 1989 pod silným vlivem revolučních idejí, jež byly primárním zdrojem domácí i zahraniční politiky. Vzhledem k dominanci revoluční ideologie se však země na konci osmdesátých let začala zmítat ve vleklé ekonomické i sociální krizi. Navíc se Írán dostal do mezinárodní izolace, a to především vlivem neustávající anti-imperialistické politiky.

Změna přišla na počátku 90. let. Období „druhé islámské republiky“ v čele s prezidentem Rafsandžáním se stalo érou rekonstrukce, které mělo normalizovat stav ekonomiky i politiky Íránu a nasměrovat zemi k efektivnímu vývoji. Působení prezidenta Rafsandžáního tak posunulo stát od revolučního aktivismu k částečné liberalizaci a pragmatizaci v politice i hospodářství země, jeho působení však nepřineslo stabilní rámec pro budoucí směřování země. Vize moderního prosperujícího státu s kořeny v ideologii islámské revoluce se ukázala jako nefunkční. Navíc zde byla, stejně jako později prezidenta Chátamího, patrná neustálá konfrontace mezi prezidentem, usilujícím o pragmatické změny, a konzervativním klérem dominujícím většině státních institucí. V polovině devadesátých let se tak Írán opět ocitl v mezinárodní izolaci a i přes výše zmíněné strukturální změny se potýkal s problémy upadající ekonomiky, nezaměstnanosti a inflace.

Mohammad Chátamí byl íránským prezidentem zvolen v květnu roku 1997, kdy mohli s ohledem na tlak nespokojené veřejnosti kandidovat i liberální kandidáti. Volební účast byla nebývale vysoká a pro

Chátamího se ve volbách vyslovilo 70% voličů. Jeho volební úspěch je nutné chápat v širším kontextu historického vývoje Íránu. Období po islámské revoluci v roce 1979 bylo mj. charakteristické populačním boomem. Tato porevoluční generace dospívala za velmi komplikovaných podmínek, zejména byla ovlivněna revolučními idejemi, dlouhým válečným konfliktem s Irákem, a jak bylo zmíněno, upadajícím hospodářstvím a narůstajícími sociálními problémy. Zmíněné faktory u této generace po období kulturní, hospodářské a intelektuální stagnace vyvolaly zájem o pragmatickou vládu, liberální reformy a ekonomickou prosperitu.

Chátamí založil svůj reformní politický program na myšlenkách občanské společnosti, demokracie, lidských práv a nutnosti vymanit Írán z mezinárodní izolace.

Liberalizace íránské společnosti se projevila mnoha praktickými kroky. Chátamí investoval do rozvoje měst i venkova, do problematiky bydlení, zdravotnictví, jaderného výzkumu a především vzdělávání. K výraznému posunu došlo i v genderových otázkách, neboť za Chátamího vlády získaly ženy mnoho práv, která jim byla dříve upírána. Rozvoj vzdělávání šel ruku v ruce s probuzením a uvolněním intelektuální scény. Z důvodu uvolnění cenzury a masivního nárůstu proreformního tisku se íránští intelektuálové začali zabývat dříve tabuizovanými tématy sekularizace, lidských a občanských práv či slučitelnosti politiky a islámu.

V zahraničních záležitostech Chátamí upustil od myšlenek „vývozu revoluce“ a zahájil cestu sblížení a dialogu. Na regionální scéně se Chátamímu podařilo posílit roli Íránu v oblasti Perského zálivu, Kavkazu a Střední Asii, a to především coby významného obchodního partnera a producenta ropy. K určitým pokrokům došlo i ve vztazích s Evropskými státy, a to opět zejména na obchodní bázi. Velká očekávání panovala ve vývoji íránsko-amerických vztahů. Po několika vstřícných krocích a uznání

vzájemného dialogu s USA během vlády prezidenta Billa Clintona však došlo k opětovnému ochlazení vztahů s nástupem administrativy George Bushe. Přes počáteční spolupráci v otázce Afghánistánu byl Írán označen za jeden ze států tzv. „osy zla“, tedy stát představující potenciální hrozbu pro světový mír. Tento krok prezidenta Chátamího zdiskreditoval, a ještě více posílil ambice konzervativních frakcí ve vládě.

Osmileté působení Mohammada Chátamího, i přes velký potenciál reformního hnutí, velké počáteční naděje nenaplnilo. Chátamímu se nepodařilo zkombinovat požadavky, jež se od jeho reformního mandátu očekávaly, s nátlakem konzervativců na ochranu režimu a revoluční ideologie. Jeho pravomoci byly vytyčeny konzervativním vládním aparátem. Dokonce i přes dočasnou převahu v *madžlesu* nebyly reformní síly schopné vyrvat moc konzervativním institucím v čele s nejvyšším duchovním vůdcem Alím Chámeneím. Chátamí tak sice získal post prezidenta, tento titul s sebou však nenesl potřebnou autoritu a pravomoci. V průběhu Chátamího působení se konzervativní opozice seskupila do tvrdé linie, odhodlaná hájit nedotknutelnost principů islámské revoluce.

Již na konci prvního funkčního období bylo zřejmé, že reformní hnutí pozbylo svou dynamiku a podporu a konzervativci stále více využívali státní instituce, zejména Radu dohlížitelů a orgány justice, k obraně svých zájmů. U části veřejnosti i proreformních politiků tak došlo k rozčarování ze směřování reformní politiky. Tváří v tvář sílícímu tlaku konzervativního vedení začalo stále více reformistů pochybovat o úspěchu reformních snah a o možné vnitřní přeměně islámské republiky. Volali po radikálnějších vystoupeních proti konzervativní vládě s argumentem, že reformy budou smysluplné pouze za předpokladu změny ústavních principů. Pro konfrontaci s konzervativním vedením však Chátamí neměl dostatek vůle ani pravomocí. Tento rozkol se mj. projevil i

na volební účasti během prezidentských voleb v roce 2001, kdy byl Chátamí znovu zvolen do prezidentského úřadu, nicméně volební účast značně poklesla. Druhé funkční období je tak poznamenáno nejen další konsolidací moci konzervativních sil, které v roce 2004 získali kontrolu nad parlamentem, ale také vnitřními rozbroji mezi reformisty samými. Vnitřní rozkol reformního hnutí se projevil i během následujících prezidentských voleb v roce 2005, kdy někteří reformisté raději volby bojkotovali. Chtěli tak zpochybnit legitimitu konzervativní vlády a obhájit svůj názor na nutnou změnu ústavy, která by skutečně otevřela cestu reformám.

K pádu proreformní vlády a konečné konsolidaci moci v rukou konzervativců došlo během prezidentských voleb v roce 2005. Zde se projevila další zásadní chyba v Chátamího přístupu. Jeho počínání bylo zaměřené především na liberalizaci politiky a intelektuální scény, zanedbal však změny ekonomické a sociální situace v zemi. V důsledku privatizace, značného vlivu soukromého sektoru a střední třídy docházelo k prohlubování hospodářských rozdílů ve společnosti, které měly negativní dopad zejména na nižší třídy. Tento chybný krok v Chátamího politickém programu se tak stal výhodou pro konzervativce, kteří během předvolební kampaně kladli důraz na budování a rozvoj státu, slibovali silnou perspektivní vládu, ozdravení ekonomiky a sociálních služeb – to vše v rámci ideologických hodnot islámské republiky. Populistická rétorika konzervativních kandidátů měla u obyvatel velký ohlas. Prezidentem tak byl v červnu 2005 zvolen Mahmúd Ahmadínežád, stoupenec ultra-konzervativního křídla vlády, čímž byl na několik let umlčen hlas reformního hnutí v íránské politice.



## 8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

### 8. 1. Odborná literatura

Abrahamian, Ervand: 2008. *A History of Modern Iran*, Cambridge University Press: New York.

Axworthy, Michael: 2009. *Dějiny Íránu*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.

Bradley, Megan: 2007. *Political Islam, Political Institutions and Civil Society in Iran: a Literature review*, International Development Research Centre.

Burgrová, Helena, Ježová, Michaela (eds.): 2011. *Současný Blízký východ: Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Barrister Principal: Brno.

Clawson, Patric, Rubin, Michael: 2005. *Eternal Iran: Continuity and Chaos*. Palgrave Macmillan: New York.

Gheissari Ali, Nasr Vali: 2006. *Democracy in Iran: History and the Quest for Liberty*, Oxford University Press: New York.

Gheissari, Ali: 2009. *Contemporary Iran: Economy, Society, Politics*, Oxford University Press: New York.

Gombár, Eduard: 2002. *Dramatický půlměsíc. Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Karolinum: Praha.

Hasan, Zoya (ed.): 2007. *Democracy in Muslim Societies – The Asian Experience*. Sage Publications India: New Delhi.

Huntington, Samuel P.: 2001. *Střet civilizací – Boj kultur a proměna světového řádu*. Rybka Publishers: Praha.

Imám Chomejní (překlad Zdeněk Cvrkal): 2004. *Velájat-e faqíh (Vláda faqíha), Islámská vláda*. Institut pro uspořádání a vydávání děl imáma Chomejního (Oddělení mezinárodních vztahů): Teherán.

Kamrava, Mehran: 2008. *Iran's Intellectual Revolution*. Cambridge University Press: New York.

Kozák, Kryštof a kol.: 2009. *Zahraniční politika USA na začátku 21. století*. Asociace pro mezinárodní otázky: Praha.

Macek, Zdeněk: 1996. *Blízký a střední východ po roce 1945 (2)*. Západočeská univerzita: Plzeň.

Nálevka, Vladimír: 2000. *Světová politika ve 20. století (II)*., Nakladatelství Aleš Skřivan: Praha.

Parsi, Trita: 2007. *Treacherous alliance: The secret dealings of Israel, Iran, and the United states*, Yale university press, New Haven.

## **8. 2. Články**

Bezoušková, Lenka: 2008. O státoprávním uspořádání Íránu a ústavě z roku 1979. *Právník*. 7/2008.

Bumbálek, Cyril: 2005. Íránské prezidentské volby 2005. *Mezinárodní politika*. 8/2005.

Bureš, Jaroslav: 2001. Dialog civilizací: íránská odpověď na současný proces globalizace. *Mezinárodní politika*. 5/2001.

Gombár, Eduard: 2000. Íránská zahraniční politika a prezident Chátamí. *Mezinárodní politika*. 11/2000

Raděj, Tomáš: 2003. Íránské studentské hnutí. *Mezinárodní politika*. 11/2003.

### 8. 3. Internetové zdroje

Background note: Iran, dostupné na:  
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5314.html>

Bumbálek, Cyril: 2005, Íránské prezidentské volby 2005. Dostupné na:  
<http://www.amo.cz/publikace/iranske-prezidentske-volby-2005.html>

Částek, Michal, Štěřba, Václav: (2007). Írán. Parlament České republiky – Kancelář Poslanecké sněmovny – Parlamentní institut, Dostupné na:  
<http://www.psp.cz/kps/pi/centrum.html>

Černý, Karel: 2010. Dvě tváře S. P. Huntingtona – Od modernizace k civilizacionistice. *Czech sociological review*. Vol. 46, No 2, dostupné na:  
[http://sreview.soc.cas.cz/uploads/9422de51575bd58eb5c79ed75429cf85e36f0597\\_Cerny.pdf](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/9422de51575bd58eb5c79ed75429cf85e36f0597_Cerny.pdf).

Dialogue among civilizations – Background, dostupné na:  
<http://www.unesco.org/dialogue/en/background.htm>

*Foundation for Dialogue among Civilizations* (FDC). Dostupné na:  
<http://dialoguefoundation.org/?Lang=en&Page=28>.

Gause, Gregory: 1994. *The Illogic of Dual Containment*. Foreign Affairs, Vol. 73, No. 2. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/49686/f-gregory-gause-iii/the-illogic-of-dual-containment>

Hoder, Lukáš, Suchý, Petr: 2011. Zahraniční politika USA vůči Blízkému východu v období administrativy George W. Bushe, dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/redakce/tisk.php?lanG=cs&xsekce=52327&clanek=52700&>

<http://www.al-islam.org/civilsociety/>

<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/i/iran/2005-president-elections-iran.html>

[http://www.sssup.it/UploadDocs/4569\\_11\\_Election\\_Results\\_2005\\_Presidential\\_Electoral\\_geography\\_10.pdf](http://www.sssup.it/UploadDocs/4569_11_Election_Results_2005_Presidential_Electoral_geography_10.pdf)

<http://www.un.org/dialogue/background.html>.

Huntington, Samuel: 1993. *The Clash of Civilizations?*. Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/48950/samuel-p-huntington/the-clash-of-civilizations>

Iran – who holds the power?, dostupné na: [http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle\\_east/03/iran\\_power/html/parliament.stm](http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/iran_power/html/parliament.stm)

Iranian Government - Theocratic Republic - Iran's Chain of Command, dostupné z [http://www.supremeleaderiran.com/iran\\_government.html](http://www.supremeleaderiran.com/iran_government.html)

Islamic Republic of Iran Constitution: The Executive Power – The President and Ministers (Article 134), dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-9-2.html>

Islamic Republic of Iran Constitution – The Presidency, dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-9-1.html>

Javedanfar, Meir: 2009. The grand bargain with Tehran. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/mar/03/iran-nuclear-weapons>.

Nálevka, Vladimír: 2002. Konec dějin a střet civilizací. *Britské listy*. Dostupné na: <http://blisty.cz/art/10470.html>.

Ondřej, Rojčík: 2006. Íránský jaderný program: řešení v nedohlednu. *Revue Politika* 5/2006. Dostupné na: <http://www.cdk.cz/rp/clanky/316/iransky-jaderny-program-reseni-v-nedohlednu/>

Profile: Mahmoud Ahmadinejad, dostupné na: [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4107270.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4107270.stm)

Siddiqi, Ahmad: Khatami and the Search for Reform in Iran. Dostupné na: [http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04\\_siddiqi.html](http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.04_siddiqi.html)

Souleimanov, Emil: 2004, Íránská předvolební vnitropolitická situace a zahraniční politika, dostupné na: <http://www.amo.cz/publikace/iranska-predvolebni-vnitropoliticka-situace-a-zahranicni-politika.html>

The Cairo Declaration on Human Rights in Islam, dostupné na: <http://www.oic-oci.org/english/article/human.htm>

The Constitution of Islamic Republic of Iran - The Presidency (Articles 126, 127), dostupné na: [http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution\\_ch09.php](http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution_ch09.php)

*The Iran-Libya Sanctions Act (ILSA)*, dostupné na: <http://fpc.state.gov/documents/organization/66441.pdf>

The Islamic Republic of Iran Constitution: The Judiciary (Article 156), dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-11.html>

The Islamic Republic of Iran Constitution: The Legislative Power – The Islamic Consultative Assembly, dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-6-1.html>

The Islamic Republic of Iran Constitution: The Legislative Power – Powers and Authority of The Islamic Consultative Assambly, dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-6-2.html>

The Islamic Republic of Iran Constitution: The Rights of the People (Article 26), dostupné na: <http://www.iranonline.com/iran/iran-info/Government/constitution-3.html>

The Universal Declaration of Human Rights, dostupné na: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

Transcript of interview with Iranian President Mohammad Khatami, dostupný na: <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/07/iran/interview.html>

## 9. RESUMÉ

In this work I focused on the era of president Mohammad Khatami (1997-2005) whose reign was an important milestone in the history of modern Iran.

Khatami was elected for the first time in 1997, when he captured almost 70% of the vote. His electoral success has to be understood in context of historical development of Iran. After Islamic revolution in 1979 floundered Iran in the post-revolutionary chaos, which was characterised with the influence of revolutionary ideology, war with Iraq and economic and social crisis. In addition, Iran got into international isolation, because of its anti-western foreign policy. These factors, after period of culture, economic and intellectual stagnation, provoked in the young generation interest in economic prosperity, pragmatic government, job opportunities and liberal reforms.

The first change came in the early 90's, during the period which is called „Second islamic republic“ headed by president Ali Akbar Hashemi Rafsandjani. This was a significant era of reconstruction, partial liberalization and pragmatism in politics and economy. But his work did not bring a stable framework for the future direction of the country. The idea of modern and prosperou state with roots in the ideology of the Islamic revolution proved to be dysfunctional. Moreover, as well as during the period of Mohammad Khatami, there was continual confrontation between president and conservative clergy dominating most of the state institutions. In the mid-nineties, despite many particular structural changes, Iran again deals with declining economy, unemployment and inflation.

During his two terms as a president, Khatami advocated freedom, tolerance, civil and human rights and improvement of foreign policy with

other states including the region of central Asia, Europe and USA. The liberalization of Iranian society was reflected in many particular steps. Khatami invested in urban and rural development, health, nuclear research, education etc. A significant shift occurred in gender issues, because Khatami gave women many rights they were previously denied for them. Development in education was connected with awakening and releasing of the intellectual scene. Due to releasing of censorship and the massive increase of reform press Iranian intellectuals began to discuss a lot of „taboo topics“ such as secularization, human and civil rights or compatibility of Islam and politics.

During Khatami's presidency, Iran's foreign policy began a process of „dialogue among civilizations“. Khatami managed to strengthen the role of Iran in the Persian Gulf and central Asia, primarily as a major trading partner and oil producer. Certain progress has been in relations with Europe, again especially on a commercial basis. There were great expectations of the Iran-US relations. After a few positive steps of mutual recognition during the era of US president Bill Clinton it seemed, that both states are able to start a mutual dialogue. But their relation remained marred by mutual suspicion and distrust. Change and re-cooling of relations came with advent of president George Bush. Despite initial cooperation in Afghanistan, Iran has been designated as a part of „axis of evil“, and became a potential threat to the world peace. The reputation and authority of president Khatami was discredited, and even more, this situation strengthened ambitions and position of conservatives in the government.

Despite the great potential of the reform movement, Khatami could not fulfill requirements, which were expected from his authority. As a president, according to the Iranian political system, Khatami was

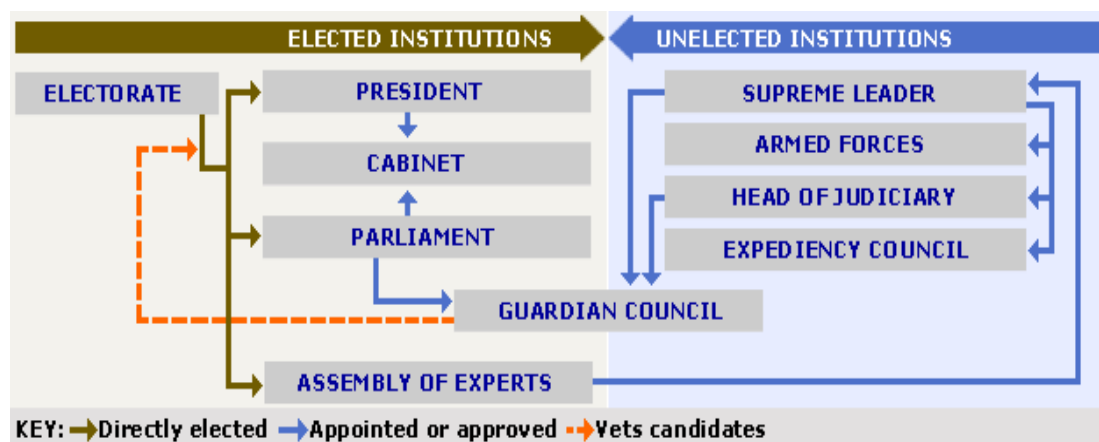


outranked by the Supreme Leader. Thus, Khatami had no legal authority over key state institutions: the police, the army, the revolutionary guards, the state media etc. Already at the end of his first term in 2001 it was clear, that the reform movement lost its support and activity, and conservatives use state institutions (especially Guardian council and justice) to defend their interests. Khatami lost most of the clashes with conservative hardline in the government, and by the end of his presidency many of his followers had grown disillusioned with him.

Faced with increasing pressure of the conservative leadership became reform movement doubt the success of reforms and possibility of internal transformation of the Islamic republic. Part of the reform movement started to call for more radical speeches and steps against the conservative government with argument that reforms will be successful only in case of change of the constitutional principles. Khatami, however, refused this aggressive confrontation with conservative leadership. The split of the reform movement was evident during the parliamentary election in 2004, when conservatives gain control in *majles* and especially during the presidential election in 2005. Khatami's reforms were primarily focused on the liberalization of policy, society and intellectual scene, but neglected economic problems. This misstep of Khatami's political agenda has become an advantage for conservatives who during the election campaign emphasized on the development of state, promised strong and perspective government to improve economic and social situation, all within the ideology of Islamic republic.

The presidential election in 2005 won ultra-conservative candidate Mahmud Ahmadinejad, who ended reform attempts of the government.

## 10. PŘÍLOHY



Příloha 1. Schéma Íránského politického systému <sup>174</sup>

<sup>174</sup>Iran – who holds the power?, dostupné na: [http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle\\_east/03/iran\\_power/html/parliament.stm](http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/iran_power/html/parliament.stm), 12. 3. 2012.

**ÍRÁNSKÁ ISLÁMSKÁ REPUBLIKA- PREZIDENTSKÉ VOLBY (ČERVEN 2005)**
**PRVNÍ KOLO: 17. ČERVNA 2005**

KANDIDÁTI	REFORMISTÉ/KONZERVATIVCI	HLASY	%
Mahmúd Ahmadínežád	Konzervativ.	5,710,353	20.3
Mehdí Karrúbí	Reformist.	5,056,686	18.0
Alí Lárídžání	Konzervativ.	1,716,081	06.1
Mohsen Mehralízade	Reformist.	1,287,440	04.6
Mostafa Mo´ín	Reformist.	4,069,699	14.5
Mohammad Báqer Qálíbáf	Konzervativ.	4,075,189	14.5
Akbar Hášemí Rafsandžání	Konzervativ.	6,179,653	22.0
Celkem		28,095,101	

**DRUHÉ KOLO: 24. ČERVNA 2005**

KANDIDÁTI	REFORMISTÉ/KONZERVATIVCI	HLASY	%
Mahmúd Ahmadínežád	Konzervativ.	16,991,445	63.4
Akbar Hášemí Rafsandžání	Konzervativ.	9,818,219	36.6
Celkem		26,809,664	

Příloha 2. Výsledky prezidentských voleb v roce 2005. <sup>175</sup>

<sup>175</sup>[http://www.sssup.it/UploadDocs/4569\\_11\\_Election\\_Results\\_2005\\_Presidential\\_Electoral\\_geography\\_10.pdf](http://www.sssup.it/UploadDocs/4569_11_Election_Results_2005_Presidential_Electoral_geography_10.pdf), 22. 4. 2012.